

Хмельницький національний університет
Гуманітарно-педагогічний факультет
Кафедра екології та біологічної освіти

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

Стан та перспективи розвитку природно-заповідного фонду Меджибізької
селищної територіальної громади

Рівень вищої освіти – перший (бакалаврський)

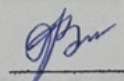
Галузь знань – 10 Природничі науки

Спеціальність – 101 Екологія

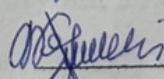
Освітня програма – «Екологія»

КвРЕКОЛ.022075.01.06.00

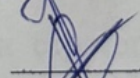
Виконала: здобувачка 4 курсу
група ЕКОЛ-22-1

 Вікторія ГРІНКЕВИЧ

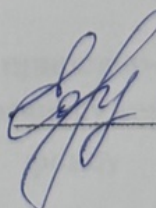
Керівник: канд. біол. н., доцент

 Людмила КАЗІМІРОВА

Нормоконтролер

 Сергій ШЕВЧЕНКО

До захисту допускаю:
Зав. кафедри екології
та біологічної освіти

 Ольга ЄФРЕМОВА

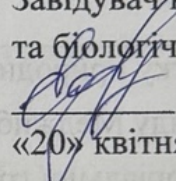
15 червня 2026 р.

ХМЕЛЬНИЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет – Гуманітарно-педагогічний
Кафедра – Екології та біологічної освіти
Рівень вищої освіти – перший (бакалаврський)
Галузь знань – 10 «Природничі науки»
Спеціальність – 101 «Екологія»
Освітньо-професійна програма – Екологія

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри екології
та біологічної освіти

 Ольга ЄФРЕМОВА
«20» квітня 2026 року

ЗАВДАННЯ НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ

Грінкевич Вікторії Романівні

1. Тема роботи: Стан та перспективи розвитку природно-заповідного фонду Меджибізької селищної територіальної громади
керівник роботи Казімірова Людмила Павлівна, кандидат біологічних наук, доцент.

Затверджено наказом ректора університету від 20 січня 2026 року № 7.

2. Термін подання здобувачем роботи на кафедру 12 червня 2026 року.

3. Вихідні дані до роботи: Паспорт та стратегія розвитку Меджибізької селищної громади, кадастр природно-заповідного фонду України, схема екологічної мережі Хмельницької області.

4. Зміст роботи

4.1 Теоретичні засади розвитку природно-заповідного фонду для збереження біорізноманіття та сталого розвитку територіальних громад.

4.2 Аналіз природно-заповідного фонду Меджибізької селищної територіальної громади.

4.3 Перспективи розвитку природно-заповідного фонду Меджибізької селищної територіальної громади.

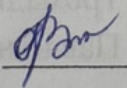
КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів (розділів) кваліфікаційної роботи	Термін виконання етапів	Примітка
1	Теоретичні засади розвитку природно-заповідного фонду для збереження біорізноманіття та сталого розвитку територіальних громад	18.05-25.05.2026	виконано
2	Аналіз природно-заповідного фонду Меджибізької селищної територіальної громади	26.05-01.06.2026	виконано
3	Напрями розвитку природно-заповідного фонду Меджибізької селищної територіальної громади	02.06-07.06.2026	виконано
4	Оформлення роботи	08.06-11.06.2026	виконано

Дата видачі завдання:

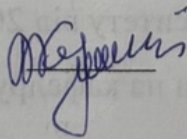
«12» травня 2026 р.

Здобувач

Вікторія ГРІНКЕВИЧ

Керівник

Людмила КАЗІМІРОВА

АНОТАЦІЯ

Тема – Стан та перспективи розвитку природно-заповідного фонду Меджибізької селищної територіальної громади

Автор – здобувачка ЕКОЛ-22-1 Вікторія ГРІНКЕВИЧ

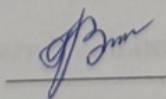
Керівник – доцент кафедри екології та біологічної освіти, кандидат біологічних наук, доцент Людмила КАЗІМІРОВА.

Кваліфікаційна робота викладена на 55 сторінках, містить 6 таблиць, 14 рисунків, перелік джерел посилання, що включає 46 джерел, додатки на 5 сторінках.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: БІОТИЧНЕ РІЗНОМАНІТТЯ, ЕКОЛОГІЧНА МЕРЕЖА, ЛАНДШАФТНЕ РІЗНОМАНІТТЯ, МЕДЖИБІЗЬКА СЕЛИЩНА ТЕРИТОРІАЛЬНА ГРОМАДА, НПП «ВЕРХНЄ ПОБОЖЖЯ», ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ, ПРИРОДНО-ЗАПОВІДНИЙ ФОНД, СМАРАГДОВА МЕРЕЖА.

У кваліфікаційній роботі проаналізовано соціально-економічні та природні умови Меджибізької селищної територіальної громади, досліджено історію створення, стан та структуру її природно-заповідного фонду; охарактеризовано природно-заповідні території та об'єкти; визначено роль і значення Меджибізької селищної територіальної громади у структурі загальноєвропейської Смарагдової мережі, екологічних мереж України та Хмельницької області; визначено напрямки розвитку природно-заповідного фонду громади; обґрунтовано заповідання ботанічної пам'ятки природи «Вартові століть».

11.06.2026 р.

Вікторія ГРІНКЕВИЧ

ЗМІСТ

	С.
Вступ.....	5
1 Теоретичні засади розвитку природно-заповідного фонду для збереження біорізноманіття та сталого розвитку територіальних громад..	8
2 Аналіз природно-заповідного фонду Меджибізької селищної територіальної громади.....	13
2.1 Соціально-економічні та природні умови території громади.....	13
2.2 Історія створення природно-заповідного фонду.....	24
2.3 Структура природно-заповідного фонду.....	26
2.4 Комплексна оцінка природно-заповідного фонду Меджибізької селищної територіальної громади.....	30
2.5 Характеристика природно-заповідних територій та об'єктів.....	33
3 Напрями розвитку природно-заповідного фонду Меджибізької селищної територіальної громади.....	37
3.1 Меджибізька селищна громада в структурі національної та регіональної екологічних мереж.....	37
3.2 Меджибізька селищна громада в системі Смарагдової мережі.....	39
3.3 Перспективи створення Національного природного парку «Верхнє Побожжя» для Меджибізької громади.....	41
3.4 Наукове обґрунтування оголошення ботанічної пам'ятки природи місцевого значення «Вартові століть».....	42
Висновки.....	46
Перелік джерел посилання.....	49
Додаток А Карта природних районів та природно-територіальних комплексів Меджибізької територіальної громади на ландшафтній карті Хмельницької області.....	56

ВСТУП

Актуальність теми. Сучасний стан природного середовища характеризується стрімким і безпрецедентним скороченням біорізноманіття, що зумовлює необхідність пошуку ефективних методів його збереження. Найбільш ефективним і дієвим механізмом охорони цінних природних комплексів та підтримання екологічної стійкості є створення природно-заповідного фонду. Сьогодні природно-заповідний фонд є не лише основою збереження біорізноманіття, а й важливим ресурсом для сталого розвитку територіальних громад.

На практиці потенціал природоохоронних територій часто залишається нереалізованим через низьку заповідність, відокремленість природних масивів та дефіцит нових природоохоронних ініціатив. Це зумовлює необхідність комплексного аналізу сучасного стану природно-заповідного фонду громад, оцінки ефективності його функціонування та пошуку шляхів подальшого розвитку з метою поєднання природоохоронних завдань із пріоритетами сталого розвитку територіальних громад.

Мета роботи – проаналізувати сучасний стан природно-заповідного фонду Меджибізької селищної територіальної громади та обґрунтувати перспективні напрями його розвитку.

Завдання роботи:

- узагальнити теоретичні засади розвитку природно-заповідного фонду для збереження біорізноманіття та сталого розвитку територіальних громад;
- охарактеризувати соціально-економічні та природні умови території Меджибізької громади;
- простежити історію створення природно-заповідного фонду громади;
- проаналізувати структуру природно-заповідного фонду громади;
- дати комплексну оцінку природно-заповідного фонду громади;
- охарактеризувати природно-заповідні території та об'єкти громади;
- визначити місце Меджибізької селищної громади в структурі

національної та регіональної екологічних мереж;

- з'ясувати роль Меджибізької селищної громади в системі Смарагдової мережі;

- оцінити перспективи створення Національного природного парку «Верхнє Побожжя» для Меджибізької громади;

- науково обґрунтувати оголошення ботанічної пам'ятки природи місцевого значення «Вартові століть».

Об'єкт дослідження – природно-заповідний фонд Меджибізької селищної територіальної громади.

Предмет дослідження – особливості формування, сучасний стан, структура та перспективи розвитку природно-заповідного фонду Меджибізької селищної територіальної громади.

У процесі виконання роботи використано теоретичні та емпіричні методи. До теоретичних методів належить аналіз і узагальнення наукових публікацій, законодавчих і нормативних документів, що регулюють функціонування природно-заповідного фонду, екологічної та Смарагдової мереж в Україні, а також матеріалів Бернської конвенції.

З емпіричних методів застосовано порівняльний і описовий підходи для характеристики соціально-економічних та природних умов Меджибізької громади, природно-заповідних територій, зіставлення сучасного стану природо-заповідного фонду громади з перспективними напрямками його розвитку. Проведено аналіз картографічних матеріалів, офіційних стандартних форм даних Смарагдової мережі.

Практичне значення роботи. Практичне значення одержаних результатів полягає у можливості їх використання Департаментом природних ресурсів та екології Хмельницької обласної адміністрації й органами місцевого самоврядування Меджибізької селищної територіальної громади під час розроблення природоохоронних програм, планування заходів із розвитку мережі природно-заповідних територій та прийняття відповідних управлінських рішень. Розроблене наукове обґрунтування створення

ботанічної пам'ятки природи місцевого значення «Вартові століть» може бути використане при підготовці документації для оголошення нового об'єкта природно-заповідного фонду. Результати оцінювання природоохоронного значення території громади у структурі регіональної екологічної та Смарагдової мереж, а також проєктованого національного природного парку «Верхнє Побожжя» можуть бути враховані під час обґрунтування подальших напрямів розвитку природно-заповідного фонду громади. Матеріали роботи також можуть використовуватись у навчальній, науково-дослідницькій та еколого-просвітницькій діяльності закладів освіти громади.

1 ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ РОЗВИТКУ ПРИРОДНО-ЗАПОВІДНОГО ФОНДУ ДЛЯ ЗБЕРЕЖЕННЯ БІОРІЗНОМАНІТТЯ ТА СТАЛОГО РОЗВИТКУ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД

Природно-заповідний фонд (далі – ПЗФ) є національним надбанням, що перебуває під особливим режимом охорони, відтворення та використання. Він становить невід’ємну частину глобальної системи природоохоронних територій. Розбудова таких територій є важливою умовою збалансованого розвитку держави.

Законодавство України визначає природно-заповідний фонд як систему особливо цінних ділянок суші та водного простору, а також природних об’єктів і комплексів, що мають виняткове природоохоронне, наукове, естетичне та рекреаційне значення. Вони виділені з метою збереження ландшафтної різноманітності, генофонду рослинного і тваринного світу, підтримки екологічного балансу та для ведення фонових моніторингу навколишнього середовища. Регулювання питань функціонування й управління цими територіями здійснюється на підставі Закону України «Про природно-заповідний фонд України» від 16 червня 1992 року [1].

Природоохоронні території виконують низку важливих функцій, серед яких збереження та розширення ареалів існування видів, підтримання та покращення міграційних шляхів і генетичного обміну між популяціями, відновлення природних екосистем та охорона рідкісних і зникаючих видів рослин і тварин. Важливе значення вони мають для підтримання гідрологічного режиму територій, запобігання ерозійним процесам, збереження цінних ландшафтів і забезпечення належної екологічної якості довкілля. Крім того, природоохоронні території сприяють підтриманню біоценозів на територіях, забруднених радіацією та забезпечують взаємозв’язки із транскордонними територіями [2].

В Україні природно-заповідний фонд класифікується за 11 категоріями.

Кожна категорія має свій режим охорони та використання згідно із законодавством (рисунк 1.1) [1; 3].

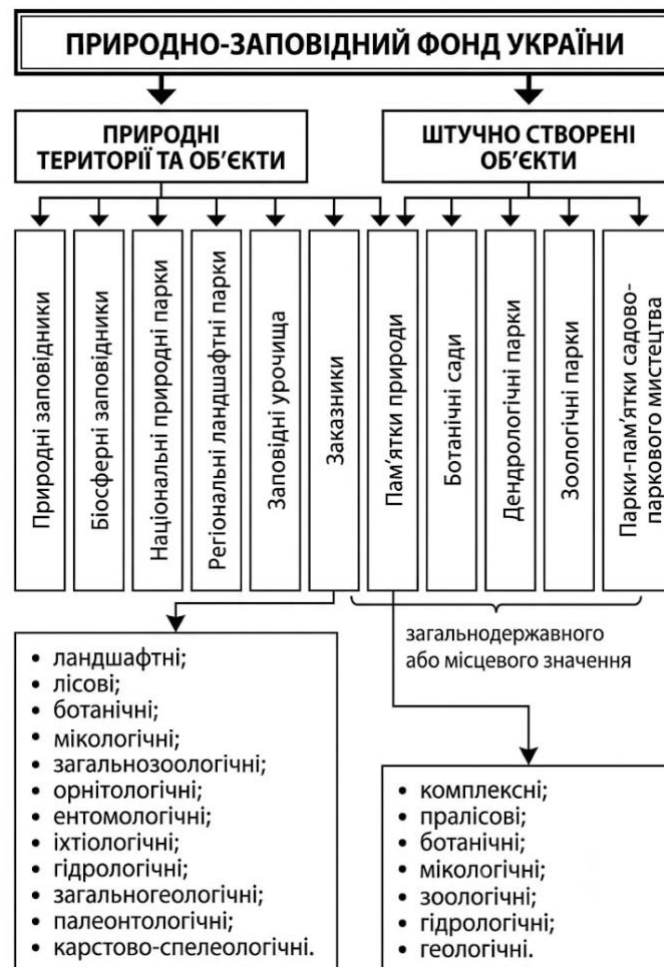

Рисунок 1.1 – Класифікація природно-заповідного фонду України [3]

Збереження цілісності екосистем, їх видового різноманіття та генетичної унікальності популяцій є важливим завданням сталого розвитку, і саме в межах природно-заповідних територій та об'єктів існують найбільші можливості для забезпечення таких вимог.

На міжнародному та національному рівнях сформовано систему підходів спрямованих на збереження біорізноманіття. Основою міжнародного співробітництва у цій сфері є Конвенція «Про охорону біологічного різноманіття» [4], «Всеєвропейська стратегія збереження біологічного і ландшафтного різноманіття» [5] та Бернська конвенція [6].

Одним із практичних механізмів реалізації зазначених міжнародних підходів стало формування екологічних мереж. Їх основним призначенням є об'єднання природоохоронних територій у єдину просторово пов'язану систему на регіональному, національному та європейському рівнях [7].

На європейському просторі ця концепція реалізується шляхом планомірного формування Всеєвропейської екологічної мережі (Pan-European Ecological Network). Україна бере участь у формуванні Пан'європейської екологічної мережі через Смарагдову мережу, яка є її складовою. Правові основи створення Смарагдової мережі закріплені у Бернській конвенції, яку Україна ратифікувала Законом України № 436/96-ВР від 29 жовтня 1996 року [8]. Для нормативно-правового функціонування Смарагдової мережі в Україні було розроблено законопроект «Про території Смарагдової мережі», який наразі ще не ухвалено [9].

Згідно з офіційними даними Секретаріату Бернської конвенції (станом на 2022 рік) Смарагдова мережа в Україні є достатньою лише для 40 % видів та природних оселищ, які охороняються на європейському рівні, і складається з 377 територій площею 80,98 тис км², що становить 13,4 % від площі держави [10].

Формування територій Смарагдової мережі покладає на державу обов'язок щодо їх збереження та охорони, водночас створюючи основу для їхнього повноцінного функціонування у загальноєвропейській системі збереження біорізноманіття та потребує наближення системи охорони біорізноманіття до стандартів ЄС [11].

Важливим інструментом реалізації державної політики у сфері формування екомережі є Генеральна схема екологічної мережі України, яка визначає її територіальну структуру та основні напрямки розвитку. Вона включає регіональні та місцеві схеми, що розробляються з урахуванням природних особливостей окремих областей.

В Україні правові засади розвитку Національної екологічної мережі були сформовані шляхом прийняття Закону України «Про Загальнодержавну

програму формування національної екологічної мережі України на 2000–2015 роки» [12] та Закону України «Про екологічну мережу України» [13]. Ці законодавчі акти заклали основу для формування екологічної мережі України, визначивши її одним із пріоритетних напрямів державної природоохоронної політики та важливим кроком на шляху до європейської природоохоронної інтеграції.

Сталий розвиток держави передбачає гармонійне поєднання соціальної, економічної та екологічної складових. Децентралізаційні процеси в Україні сприяли утворенню численних об'єднаних територіальних громад, на які було перекладено відповідальність за вирішення проблем охорони довкілля, зокрема і створення та охорону природоохоронних територій [14].

Після реформи децентралізації влади в Україні новостворені об'єднані територіальні громади отримали додаткову мотивацію до створення природно-заповідних територій. Збалансоване використання природних ресурсів і сталий екологічний стан територій стали запорукою належного фінансування громад.

Екосистемні послуги, що забезпечуються природними екосистемами, виступають вагомим чинником сталого розвитку територіальних громад завдяки своїй значній соціальній та економічній цінності. Забезпечення екологічної стабільності регіону неможливе без оптимізації існуючих територій природно-заповідного фонду та збільшення площі зелених насаджень. Збереження природних територій в непорушному стані дозволяє громадам отримати значно більше вигод порівняно з їхнім господарським використанням [15].

Природно-заповідні території є важливою складовою природного капіталу громади, оскільки забезпечують надання екосистемних послуг, необхідних для підтримання сприятливого стану довкілля та добробуту населення. Урахування їхньої цінності під час планування розвитку територій є важливою передумовою сталого розвитку громад [16].

Громади можуть використовувати ці території в різних напрямках:

рекреація та оздоровлення, розвиток туризму, просвітницько-екологічні й освітні заходи, науково-дослідна робота, моніторинг довкілля, охорона природи, а також залучення додаткового фінансування з екологічних фондів. Водночас громада нестиме відповідальність за негативні наслідки антропогенної діяльності на такі об'єкти та зобов'язана виконувати всі юридичні вимоги щодо їхньої охорони [17].

Не всі територіальні громади мають на своїй території достатню кількість цінних природоохоронних об'єктів. Тому необхідно проводити аналіз наявності та можливості створення нових заповідних територій у межах різних громад. Це дозволить компенсувати нестачу природоохоронних територій у регіонах, які найбільше постраждали від господарської діяльності людини [18].

Водночас ефективне функціонування природно-заповідного фонду потребує постійного вдосконалення його територіальної структури. У багатьох громадах існуюча мережа природоохоронних територій є недостатньо репрезентативною або охоплює лише окремі цінні природні об'єкти. Тому важливим напрямом сталого розвитку є виявлення перспективних для заповідання територій та розширення природно-заповідного фонду з метою забезпечення належного рівня охорони біорізноманіття та підтримання екологічної рівноваги.

2 АНАЛІЗ ПРИРОДНО-ЗАПОВІДНОГО ФОНДУ МЕДЖИБІЗЬКОЇ СЕЛИЩНОЇ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ

2.1 Соціально-економічні та природні умови території громади

Соціально-економічні умови. Меджибізька селищна територіальна громада (далі – Меджибізька об'єднана територіальна громада, Меджибізька ОТГ, Меджибізька ТГ, громада) створена 25 жовтня 2015 року в рамках реформи децентралізації розпочатої в 2014 році з прийняттям «Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні» [19]. Меджибізька селищна громада згідно з адміністративно-територіальним устроєм України, увійшла до складу Хмельницького району Хмельницької області [20].

Площа Меджибізької громади становить 32 270 га (322,70 км²). До складу громади входять одне селище (Меджибіж) та одинадцять сіл: Ставниця, Волосівці, Голосків, Русанівці, Митківці, Требухівці, Головинці, Лисогірка, Шрубків, Западинці та Ярославка [21].

Рисунок 2.1 – Карта Меджибізької селищної територіальної громади [22]

Меджибізька територіальна громада межує на півночі і північному заході – з Миролубненською і Лісовогринівецькою громадами; на заході – з Хмельницькою ОТГ; на півдні – з Деражнянською ОТГ; на північному-сході – з Летичівською ОТГ, на сході – з Старосинявською ОТГ Хмельницької області.

У структурі громади функціонує чотири старостинські округи – Голосківський, Митковецький, Шрубківський та Требуховецький [21].

Адміністративний центр територіальної громади знаходиться у селищі Меджибіж, яке розташоване на відстані 31 км на схід від міста Хмельницький (обласний центр). Віддаленість до найближчих міст показано на рисунку 2.2.

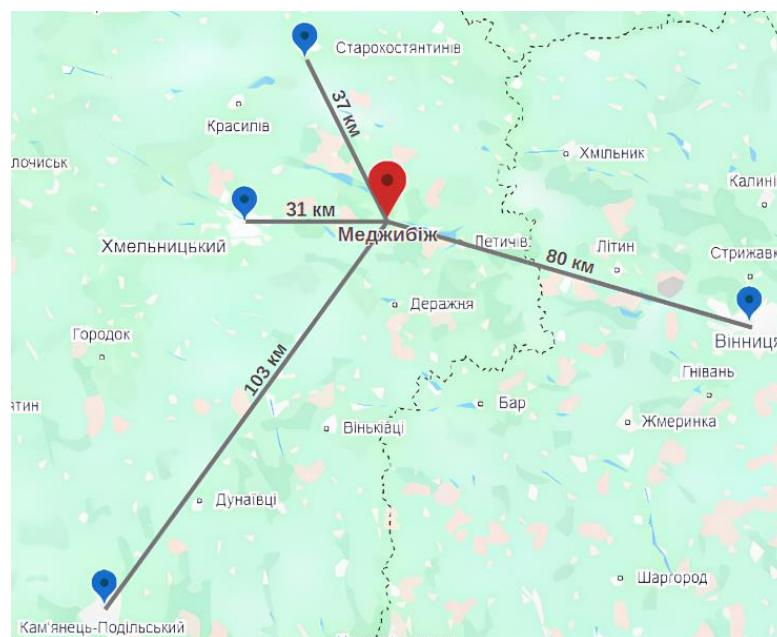

Рисунок 2.2 – Відстані від селища Меджибіж до найближчих міст

Загальна протяжність мережі автомобільних доріг загального користування в межах Меджибізької територіальної громади становить 109,2 км, а її щільність складає 338 км/тис.км², що є вищим за середній показник по Україні. Через територію громади пролягає міжнародна автомобільна магістраль М30, а також європейський автошлях Е50, який охоплює шість держав.

Населення. Чисельність наявного населення Меджибізької селищної громади становить 7 336 осіб (станом на 01.01.2025 р.), з них 1 197 осіб – мешканці селища Меджибіж.

Впродовж останніх років Меджибізька селищна громада демонструє негативну демографічну динаміку, яка є характерною для більшості сільських територій у Хмельницькій області [21].

Заклади освіти. На сьогодні на території громади функціонує 6 закладів загальної середньої освіти: початкова школа в с. Лисогірка, Требуховецька загальноосвітня школа I-III ступенів, Меджибізький ліцей та його філія в с. Ставниця, Голосківський професійний аграрний ліцей, Митковецька гімназія імені Г. М. Демчишина, 6 закладів дошкільної освіти (в селах Головчинці, Голосків, Лисогірка, Меджибіж, Требухівці та Ярославка), а також 2 заклади позашкільної освіти – Меджибізька дитяча школа мистецтв та Дитячо-юнацька спортивна школа в с. Голосків [23].

Заклади здоров'я. Медичне обслуговування населенню громади забезпечує Комунальне некомерційне підприємство «Центр первинної медико-санітарної допомоги Меджибізької селищної громади», у структурі якого працюють 2 амбулаторії загальної практики – сімейної медицини (у селах Требухівці та Голосків) та 9 фельдшерських пунктів, розташованих у населених пунктах громади (сіл Ярославка, Митківці, Волосівці, Ставниця, Шрубків, Западинці, Головчинці, Русанівці, Лисогірка). Також в селищі Меджибіж функціонує Комунальний соціально-медичний заклад «Меджибізький дитячий будинок-інтернат».

Економічний потенціал. Економічна база селищної громади формується за рахунок підприємств та установ, що представляють різні види економічної діяльності, зокрема аграрний сектор, промисловість, транспорт і торгівлю. Станом на 2025 рік у громаді зареєстровано 122 юридичні особи та 234 фізичних осіб-підприємців.

Важливу роль у структурі економіки громади відіграє промисловість, зокрема видобувна галузь. ТОВ «Головчинецький гранкар'єр» є найбільшим

підприємством. Окрім нього, функціонують філія «Русанівський спецкар'єр» ДП «Хмельницький облавтодор», ПП «Ярославський цегельний завод» та ТОВ «Європісок».

Аграрний сектор громади представлений великими підприємствами – ТОВ «Агрофірма-Обрій», ТОВ «Агро-форте» та ФГ «Бастіон», яке спеціалізується на свинарстві. Саме аграрна діяльність разом із торгівлею та транспортом формує основу економічного розвитку громади [21].

Заклади культури. В громаді функціонують 5 бібліотек, 12 закладів клубного типу, 1 будинок культури, 4 сільських будинки культури та 7 сільських клубів. У складі музейного комплексу Державного історико-культурного заповідника «Межибіж» Меджибізької фортеці функціонують історична та етнографічна експозиції, Музей пам'яті жертв Голодомору 1932–1933 рр. на Поділлі, а також для відвідування відкрито підземні приміщення замку [24].

Пам'ятки культурної спадщини. На території Меджибізької громади охороняються [25]:

- пам'ятки архітектури національного значення – палац, церква і мури з баштою XVI ст. (в межах селища Меджибіж) взяті на державний облік Постановою Ради Міністрів Української РСР № 970 від 24.08.1963 року;

- пам'ятки історії національного значення – єврейський некрополь, де поховано засновника Хасидизму Ісроеля Баал-Шем-Това (1698–1760 рр.) XVI–XIX ст., взято під охорону Постановою КМУ № 928 від 03.09.2009 року;

- пам'ятки історії місцевого значення – 14 братських могил радянських воїнів, могила партизана у с. Волосівці (взято під охорону МКТ № 521/0/16-09 від 13.07.2009 р.), пам'ятний знак на честь воїнів-односельчан у с. Западинці (ВК ХОРДТ № 66 від 11.03.1972 р.), братська могила воїнів Червоної Армії за 1 км на південь від с. Лисогірка (МКТ № 521/0/16-09 від 13.07.2009 р.), пам'ятне місце будинку, де народився борець за владу Рад В. Є. Войтович у селищі Меджибіж (ВК ХОРНД № 84 від 25.03.1971 р.), пам'ятний знак на честь воїнів-земляків і братська могила жертв нацизму у селищі Меджибіж

(БК ХОРДТ № 66 від 11.03.1972 р.), могила військовополоненого у с. Русанівці (МКТ 521/0/16-09 від 13.07.2009 р.), пам'ятний знак на честь воїнів-односельчан у с. Русанівці (БК ХОДТ № 34 від 21.02.1990 р.), пам'ятник трудової діяльності у с. Ставниця (БК ХОРДТ № 66 від 11.03.1972 р.);

– пам'ятки археології місцевого значення – три стародавніх поселення у с. Митківці взяті на державний облік рішенням Хмельницької обласної ради народних депутатів № 34 від 21.02.1990 р., курганна група у с. Ставниця взята на державний облік рішенням Хмельницької обласної Ради народних депутатів № 84 від 21.02.1990 року;

– щойно виявлені об'єкти культурної спадщини за видом «архітектура» та «містобудування» у селищі Меджибіж: торгові ряди XVI ст.; комплекс споруд Миколаївської церкви (Церква, дзвіниця) 1913 р. та 1881 р.; єврейська синагога поч. XX ст.; будинок ксьондза (кляштор) XVII ст. 1605 р.; комплекс житлових будинків XIX ст.; магазин XIX ст.; комплекс споруд Млина (2 будівлі) на р. Південний Буг XIX ст.; підпірна стіна XVII ст.; історична частина містечка Меджибіж (вул. 8 Березня та вул. Чкалова); замок Ракочі (фундаменти) XVI ст. за 2 км на південний-схід від селища Меджибіж, взято під охорону наказом управління культури, національностей та релігій Хмельницької ОДА № 65 від 28.02.2013 року.

Природні умови. Геологічні та геоморфологічні умови. Територія громади розташована в межах двох геоструктурних регіонів – Волино-Подільської плити та західного схилу Українського кристалічного масиву (щита), які, у свою чергу, є структурними елементами Східно-Європейської платформи [21].

Територія Меджибізької селищної громади лежить у межах Подільської височини. Поверхня цієї території представлена підвищеною платоподібною лесовою денудаційною рівниною, що свідчить про значну історичну ерозію, злегка пагорбкувата місцевість громади порізана неглибокими, подекуди слабо заболоченими балками. Збереглися прохідні водно-льодовикові та давні річкові долини [26; 27].

На поверхні та в незначному заляганні Подільської плити переважають карбонатні відклади палеозойського і мезозойського походження, які перекриті четвертинним чохлом алювіальних та делювіальних ґрунтів. Це обумовлює переважанням в ландшафті еродованих платоподібних форм з яружно-канавними системами на схилах та відносно рівнинних плоских заплав річки Південний Буг та її притоки.

Корисні копалини. Район характеризується наявністю гранітних родовищ, які мають промислове значення та використовуються у будівельній галузі. В широких заплавах річок, що протікають громадою, є значні поклади торфу. Нині на території громади розвідані та частково розробляються родовища корисних копалин граніту, піску та глини.

Водні ресурси. За гідрологічним районуванням України, Меджибізька селищна громада належить до Західної області достатньої водності, яка входить до Правобережної Дніпровської області. За гідрохімічним районуванням, територія відноситься до гідрокарбонатно-кальцієвого району поширення поверхневих вод.

Гідрографічна мережа представлена річками басейну р. Південний Буг, а саме: річки Південний Буг, Бужок, Гнила та 54 ставки загальною площею водного дзеркала при нормальному підпірному рівні – 422,858 га.

Головною водною артерією Меджибізької громади є річка Південний Буг, яка розділяє навпіл її територію у напрямку з північного-заходу на південний-схід, неподалік селища Меджибіж, на ній збудовано водосховище Меджибізької ГЕС. В межах громади Південний Буг має звивисте русло, поділяється на рукави і затоки. Біля східної околиці селища Меджибіж у річку впадає її ліва притока – р. Бужок.

Річка Бужок – ліва притока Південного Бугу. В межах громади водостік річки зарегульований. На ній збудоване водосховище Анастасівське верхнє, що знаходиться неподалік сіл Ярославка та Митківці.

Річка Гнила – права притока Бужка, впадає до річки Бужок при північній частині села Ярославка [21].

Ґрунти. На території Меджибізької громади поширені ясно-сірі та темно-сірі опідзолені ґрунти, чорноземи опідзолені, чорноземи глибокі та карбонатні, лучні та чорноземно-лучні ґрунти, торфовища та торфово-болотні ґрунти (рисунок 2.3) [25].

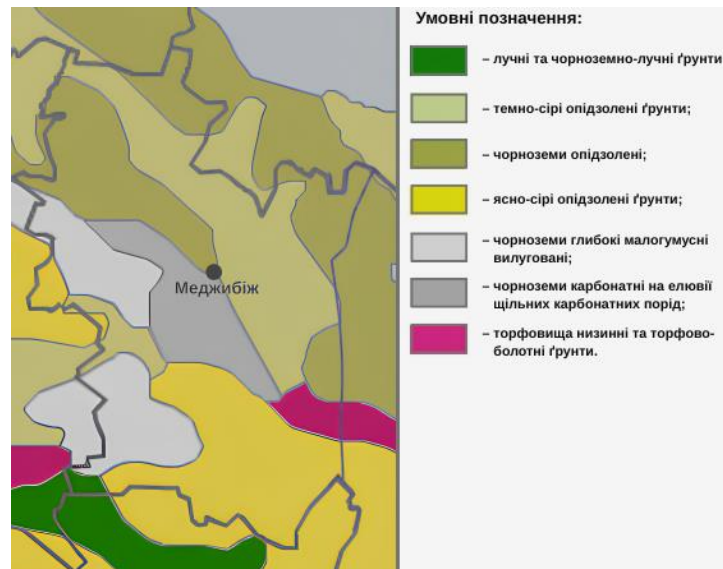

Рисунок 2.3 – Карта ґрунтів території Меджибізької селищної громади [28]

Природні райони, природно-територіальні комплекси Меджибізької селищної громади. Територія громади належить до групи ландшафтів центральноподільського типу розташована у Вовчко-Бужоцькому та Летичівському природних районах (додаток А).

Група ландшафтів центральноподільського типу охоплює територію Верхньобузької височини, що вирізняється найбільшими абсолютними висотами в межах Хмельницької області, виконує роль вододілу між басейнами річок Горині та Дністра, характеризується поширенням балочних ПТК і наявністю окремих рівнинних ділянок, а її кристалічний фундамент залягає на незначній глибині, приблизно 100 м і менше від поверхні [26; 27].

Північна частина території громади належить до Вовчко-Бужоцького природного району. Цей природний район майже позбавлений рівнинних місцевостей, за винятком річкових заплав, характеризується горбисто-балочною місцевістю з найвищими для області абсолютними висотами. У

грунтовому покриві переважають опідзолені чорноземи, а подекуди зустрічаються сірі та ясно-сірі опідзолені ґрунти. На пагорбах збереглися масиви дубово-грабових лісів. Ще одна характерна ознака цього ландшафту: велика кількість водосховищ і ставів.

Південна частина територіальної громади належить до Летичівського природного району, який вирізняється складною геологічною будовою. Тут поряд із комплексами на кристалічній основі, вкритими чорноземами на лесових породах та ерозійними формами рельєфу, поширені також піщані масиви з дерново-підзолистими ґрунтами, на яких сформувалися значні площі сосново-дубових лісів. У цьому ландшафті трапляються й своєрідні невисокі рифові пагорби, вкриті лесовидними суглинками з опідзоленими чорноземами.

Меджибізька селищна громада розташована в межах природно-територіальних комплексів, що охоплюють рівнини низьких лесових терас із переважанням глибоких малогумусних, здебільшого розораних чорноземів; горбисті межирічні місцевості, вкриті опідзоленими сірими й темно-сірими ґрунтами, здебільшого розораних з рештками грабових дібров; заболочені заплави з торфовищами та болотистими луками; а також суглинисті й щебенисті заплави та скелясті схили долин, які складені переважно кристалічними породами (додаток А).

Землі. Основним природним ресурсом Меджибізької територіальної громади є земля. Площа території Меджибізької селищної територіальної громади складає 32 270 га. Серед усіх категорій земель громади найважливіше економічне значення мають землі сільськогосподарського призначення – 21 004,40 га, рекреаційного призначення – 71,14 га, оздоровчого призначення – 12,37 га, історико-культурного призначення – 2,02 га, лісгосподарського призначення – 8 052,54 га, водного фонду – 1 702,33 га, землі житлової та громадської забудови становлять – 867,89 га, землі промисловості, транспорту, зв'язку, енергетики, оборони та іншого призначення – 577,83 га (рисунок 2.4) [29].

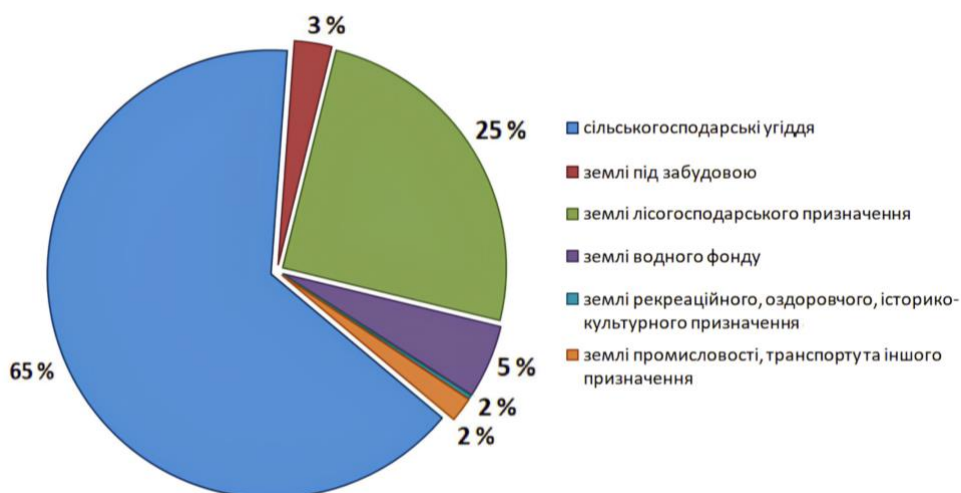

Рисунок 2.4 – Структура земель Меджибізької селищної громади

Кліматичні умови. Клімат Меджибізької територіальної громади формується в межах атлантично-континентальної області помірного кліматичного поясу. В різні пори року територія громади перебуває під впливом циклонів, які формуються над Атлантичним океаном.

Кліматичні умови громади є складовою кліматичної системи Хмельницької області. За основними кліматичними показниками громада повністю відповідає середньообласним значенням.

За даними Хмельницького обласного центру з гідрометеорології, у 2024 році середня річна температура повітря становила плюс 10,7 °С. Температура найхолоднішого місяця (січня) у середньому досягала мінус 5,5 °С, тоді як найтеплішого (липня) плюс 19,5 °С. У літній період максимальні значення температури піднімалися до плюс 38 °С, а взимку мінімальні опускалися до мінус 32 °С. Середньорічна кількість опадів коливалася в межах від 600 мм до 650 мм [21; 30; 31].

Рослинний світ. Згідно до геоботанічного районування України, Меджибізька селищна громада розташована в межах Європейської широколистянолісової області, Східноєвропейської лісостепової провінції дубових лісів, остепнених луків та лучних степів, Українська лісостепова підпровінція, Північноподільський округ грабово-дубових, дубових лісів, остепнених луків та лучних степів.

Сучасний рослинний покрив поєднує залишки природних неморальних лісів та вторинну рослинність. Лісові ділянки переважно штучного походження, однак частково збереглися і автохтонні елементи флори.

На території громади сформувався різноманітний рослинний покрив, що відображає перехідний характер лісостепової зони. Основними типами рослинності є лісова, лучна, степова, прибережно-водна та синантропна.

Лісова рослинність громади належить до свіжих і вологих грабових дібров. Для району характерно переважання широколистяних лісів і представлено переважно дубово-грабовими лісами, у складі яких домінують дуб звичайний і граб звичайний. Домішковими породами є ясен звичайний, липа дрібнолиста, клен гостролистий, берест, береза, черешня, вільха а також сосна звичайна та ялина європейська.

Підлісок представлений ліщиною звичайною, кленом польовим, бруслинами європейською та бородавчатою. Трав'яний ярус переважно складають неморальні види: копитняк європейський, зірочник лісовий, печіночниця звичайна, конвалія травнева, анемона дібровна та інші.

Лучна рослинність займає заплави та днища балок. Формується за участі видів костриці лучної, тонконога лучного, тимофіївки лучної, люцерни посівної, конюшини лучної. Лучні угруповання сприяють стабілізації водного режиму та запобігають ерозійним процесам.

Прибережно-водна рослинність (гідрофітна) формується вздовж річок Південний Буг, Бужок, а також навколо численних ставків, заболочених ділянок і заплав. Характерними є очерет звичайний, рогіз широколистий та вузьколистий, стрілолист звичайний, осока гостра, калюжниця болотна, жабурник звичайний, їжача голівка пряма, глечики жовті.

У прибережних зонах зростають гірчак земноводний, айр звичайний, роголистник занурений, хвощ річковий та елодея канадська.

Синантропна рослинність сформувалась внаслідок тривалої господарської діяльності, зустрічаються: лобода біла, щиріця звичайна, осот рожевий, галінсога дрібноквіткова, гірчак березковидний, кропива дводомна,

жовтець повзучий, пирій повзучий.

У межах населених пунктів і придорожніх територій особливо поширені адвентивні види: щириця звичайна, амброзія полинолиста, зірочник середній, гірчак сахалінський, галінсога дрібноквіткова, борщівник Сосновського тощо [21].

Тваринний світ. Згідно з зоогеографічним районуванням України, Меджибізька громада розташована в межах Центральноєвропейського округу, ділянки Східноєвропейського листяного лісу та лісоспелу, Дністровсько-Дніпровської (Правобережної) підділянки.

Фауна громади вирізняється поєднанням типових лісових, лучних, степових та водно-болотних представників тваринного світу. Мозаїчність ландшафтів, наявність річкових долин, лісових масивів, агроландшафтів і заплав створюють сприятливі умови для існування багатьох видів тварин.

Ссавці. На території громади поширені лісові та польові види. До звичайних представників належать: білка звичайна, їжак європейський, заєць-русак, куниця кам'яна, борсук, лисиця руда, дика свиня.

У прибережних біотопах річки Південний Буг та її приток зустрічаються ондатри, видри та бобер європейський. Останній вид активно відновлює популяції після тривалого періоду спаду чисельності.

Птахи. Орнітофауна громади є найбільш різноманітною і чисельною. В лісах і парках трапляються вівчарик-ковалик, зяблик, синиця велика, дятел великий строкатий, сова вухата. У водно-болотних угіддях зустрічаються лиска, крижень, чапля сіра, чирянка, мартини. В періоди міграцій і на зимівлі спостерігаються численні перелітні птахи. На відкритих територіях і поблизу сіл гніздяться горобець хатній, шпак звичайний, жайворонок польовий, ворона сіра, сорока.

Земноводні та плазуни. У заплавах річок, заболочених ділянках та біля ставків зустрічаються ропуха звичайна, жаба ставкова, часничниця. З плазунів трапляються гадюка звичайна, ящірка прудка та вуж звичайний.

Риби. У водоймах Південного Бугу, річки Бужок і в ставках громади

мешкають такі види риб, як окунь, лин, щука, краснопіка, судак, сом, пічкур, лящ, короп, плітка, карась звичайний.

Безхребетні. Фауна безхребетних надзвичайно багата, представлена комахами, павукоподібними та молюсками. Серед ентомофауни переважають представники рядів жуків, метеликів і перетинчастокрилих. Значну роль у біоценозах відіграють запилювачі – метелики, бджоли, джмелі, а також ґрунтоутворюючі організми – дощові черви.

На території селищної громади зустрічаються види, що занесені до Червоної книги України: орел малий, видра річкова, лелека чорний, журавель сірий, кажан вечірниця руда, сова болотяна.

Попри інтенсивне антропогенне навантаження, на території громади збереглися цінні природні біотопи, у межах яких продовжують існувати рідкісні та зникаючі види тварин [21].

2.2 Історія створення природно-заповідного фонду

Відповідно до Закону України «Про природно-заповідний фонд України» (1992 р.) рішення про створення природно-заповідних територій та об'єктів приймаються Президентом України (для територій та об'єктів загальнодержавного значення) і обласними радами (для територій та об'єктів місцевого значення) [1].

До дати прийняття цього Закону України повноваження про оголошення чи створення природно-заповідних територій та об'єктів Української РСР та України покладалися на відповідні законодавчо визначені органи законодавчої або виконавчої влади.

Формування природно-заповідного фонду Меджибізької селищної територіальної громади (таблиця 2.1) було розпочато 1970 року, коли розпорядженням Хмельницького облвиконкому 11 червня 1970 року № 156-р «б» заповідано ботанічну пам'ятку природи місцевого значення «Волосовецька дача» [32].

Таблиця 2.1 – Хронологія заповідання об'єктів та територій природно-заповідного фонду Меджибізької селищної територіальної громади

Рік оголошення	Назва природно-заповідної території	Площа, га	Документ, яким заповідано
1970	Волосовецька дача (ботанічна пам'ятка природи)	23,2	Рішення Хмельницького облвиконкому від 11.06.1970 року №156-р «б»
1979	Безодня (гідрологічний заказник)	15,0	Рішення виконкому Хмельницької обласної ради народних депутатів від 20.09.1979 року № 251
1980	Башта* (гідрологічний заказник)	250,0	Постанова Ради Міністрів УРСР від 25.02.1980 року № 132.
1982	Липова алея (ботанічна пам'ятка природи)	0,5	Рішення Хмельницького облвиконкому від 04.09.1982 року № 278
	Зразок чорнокітових гранітів (геологічна пам'ятка природи)	0,3	
1986	Щедрівський (орнітологічний заказник)	1 150,0**	Рішення Хмельницького облвиконкому від 15.10.1986 року № 225
1994	Ярославський (орнітологічний заказник)	990,0	Рішення сесії Хмельницької обласної ради народних депутатів від 28.10.1994 року № 7
Примітка. * – загальнодержавного значення, ** – частково на території Меджибізької ОТГ			

Гідрологічний заказник місцевого значення «Безодня» заповідано рішенням виконкому Хмельницької обласної ради народних депутатів від 20.09.1979 року № 251.

Постановою Ради Міністрів УРСР від 25 лютого 1980 року № 132 заповідано гідрологічний заказник загальнодержавного значення «Башта».

4 вересня 1982 року рішенням Хмельницького облвиконкому № 278 заповідано ботанічну пам'ятку природи «Липова алея» і геологічну пам'ятку природи «Зразок чорнокітових гранітів».

Рішенням Хмельницького облвиконкому від 15.10.1986 року № 225 оголошено заповідним орнітологічний заказник місцевого значення «Щедрівський» загальною площею 1 150 га.

28 жовтня 1994 року рішенням сесії обласної ради народних депутатів № 7 включено до природно-заповідного фонду орнітологічний заказник місцевого значення «Ярославський» [33; 34].

На жаль, впродовж 32 років у межах громади не було створено жодної нової території чи об'єкта природно-заповідного фонду.

2.3 Структура природно-заповідного фонду

Станом на 01.01.2026 року природно-заповідний фонд Меджибізької селищної територіальної громади нараховує 7 територій та об'єктів (6 повністю та 1 частково) загальною площею 1 371,0 га, що показує таблиця 2.2 їх розташування демонструє рисунок 2.5.

Рисунок 2.5 – Карта-схема розташування природно-заповідних територій в межах Меджибізької селищної територіальної громади

Таблиця 2.2 – Території та об'єкти природно-заповідного фонду Меджибізької селищної територіальної громади

№ з/п	Назва об'єкту ПЗФ	Категорія ПЗФ	Площа, га	Землекористувач
1	Башта*	Гідрологічний заказник	250,0	Требуховецька сільська рада
2	Безодня	Так само	15,0	Так само
3	Ярославський	Орнітологічний заказник	990,0	ПрАТ «Хмельницькрибгосп»
4	Щедрівський	Так само	≈ 92,0**	Так само
5	Липова алея	Ботанічна пам'ятка природи	0,5	Філія «Летичівський райавтодор»
6	Волосовецька дача	Так само	23,2	9 виділ 5 кварталу Пархомівського лісництва
7	Зразок чорнокітових гранітів	Геологічна пам'ятка природи	0,3	Голосківська сільська рада
Примітка. * – загальнодержавного значення, ** – частково на території громади, загальна площа 1 150,0 га				

Показник заповідності Меджибізької селищної територіальної громади становить 4,3 % (площа громади – 32 270 га). Загалом територіальне розміщення об'єктів природно-заповідного фонду є нерівномірним і зосереджене переважно вздовж річок Південний Буг та Бужок.

За статусом природно-заповідний фонд Меджибізької громади містить один заказник загальнодержавного значення гідрологічного типу «Башта», що становить 18,2 % від загальної площі природно-заповідного фонду громади, всі інші об'єкти класифікуються як місцевого значення – 81,8 % від заповідної площі громади.

Структура природно-заповідного фонду Меджибізької селищної громади включає дві категорії територій та об'єктів, а саме: заказники та пам'ятки природи (таблиця 2.3).

Таблиця 2.3 – Структура природно-заповідного фонду Меджибізької селищної громади

Категорія	Кількість		Площа	
	од.	відсоток від загальної кількості	га	відсоток від загальної площі
Заказники, в т. ч.:	4	57,2	1 347,0	98,2
загальнодержавного значення	1	14,3	250,0	18,2
місцевого значення	3	42,9	1 097,0	80,0
Пам'ятки природи	3	42,8	24,0	1,8
Разом	7	100,0	1 371,0	100,0

Розподіл категорій природно-заповідного фонду Меджибізької селищної ОТГ за кількістю показано на рисунку 2.8 (а). Розподіл категорій природно-заповідного фонду за площами зображено на рисунку 2.9 (б).

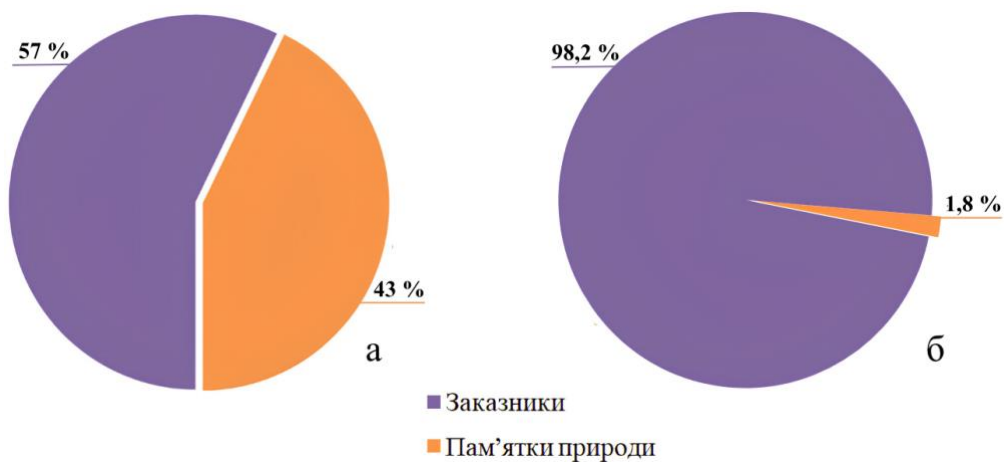

Рисунок 2.8 – Структура природно-заповідного фонду Меджибізької селищної територіальної громади за кількістю (а) та площею (б)

У структурі природно-заповідного фонду Меджибізької селищної громади за кількістю та площею переважають заказники, яких оголошено 4 одиниці, що становить 57,2 % від загальної кількості об'єктів природно-заповідного фонду. Вони займають площу 1 347,0 га, що становить 98,2 % від загальної заповідної площі Меджибізької селищної ОТГ.

На території громади знаходиться 3 пам'ятки природи, вони становлять

42,8 % від загальної кількості об'єктів природно-заповідного фонду. Площа їх становить лише 1,8 % від всієї площі і дорівнює 24,0 га.

Заказники природно-заповідного фонду громади представлені гідрологічним та орнітологічним типами, розподіл яких показують таблиця 2.4 і рисунок 2.9.

Таблиця 2.4 – Розподіл заказників природно-заповідного фонду Меджибізької селищної громади за типами

Тип заказників	Кількість		Площа	
	од.	відсоток від загальної кількості	га	відсоток від загальної площі
Гідрологічний	2	50,0	265,0	19,7
Орнітологічний	2	50,0	1 082,0	80,3
Разом	4	100,0	1 347,0	100,0

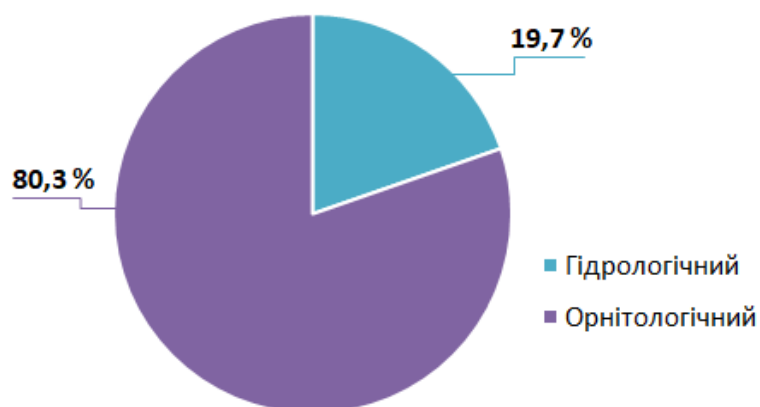

Рисунок 2.9 – Типи заказників за площею природно-заповідного фонду Меджибізької селищної територіальної громади

Заказники «Башта» та «Безодня» належать до гідрологічного типу, «Ярославський» та «Щедрівський» – до орнітологічного типу.

Серед усіх категорій природно-заповідного фонду Меджибізької селищної громади найбільшу площу займають орнітологічні заказники, які в кількості двох одиниць мають загальну площу 1 082,0 га, що становить 80,3 % від загальної площі заказників природно-заповідного фонду громади або 78,9 % від усієї площі її природно-заповідного фонду.

Орнітологічний заказник «Ярославський» площею 990,0 га та гідрологічний заказник «Башта» площею 250,0 га є найбільшими за площею природно-заповідними територіями громади.

Пам'ятки природи громади представлені геологічним та ботанічним типами, розподіл яких показує таблиця 2.5.

Пам'ятки природи «Липова алея» та «Волосовецька дача» належать до ботанічного типу, а пам'ятка природи «Зразок чорнокітових гранітів» є геологічною пам'яткою природи.

Таблиця 2.5 – Розподіл пам'яток природи природно-заповідного фонду Меджибізької селищної громади за типами

Тип пам'ятки природи	Кількість		Площа	
	од.	відсоток від загальної кількості	га	відсоток від загальної площі
Ботанічні	2	66,7	23,7	98,7
Геологічні	1	33,3	0,3	1,3
Разом	3	100,0	24,0	100,0

Серед пам'яток природи найбільшу площу займають ботанічні пам'ятки, які в кількості двох одиниць займають площу 23,7 га, що становить 98,7 % від загальної площі пам'яток природи.

2.4 Комплексна оцінка природно-заповідного фонду Меджибізької територіальної громади

Кількісна та якісна оцінка природно-заповідного фонду адміністративної одиниці дає змогу проаналізувати їх сучасний стан і встановити ефективність виконання їх природоохоронних функцій.

Нами проведена комплексна оцінка природно-заповідного фонду Меджибізької селищної територіальної громади, що здійснюється за критеріями, які показує таблиця 2.6.

Таблиця 2.6 – Комплексна оцінка природно-заповідного фонду Меджибізької селищної територіальної громади

Критерії	Одиниця вимірювання	Кількісне значення
Оцінка надійності охорони за розміром територій природно-заповідного фонду		
Загальна чисельність об'єктів ПЗФ	од.	7
Загальна площа ПЗФ	га	1 371,0
Частка площі ПЗФ від площі АТО	%	4,3
Частка об'єктів ПЗФ, площа яких менше 500 га	%	28,0
Індекс територіальної концентрації ПЗФ	–	0,27
Рівень щільності територій ПЗФ	од./км ²	0,02
Індекс інсуляризованості території ПЗФ	–	0,6
Оцінка надійності охорони за режимом		
Частка об'єктів ПЗФ з суворим режимом охорони за чисельністю	%	0
Частка об'єктів ПЗФ з суворим режимом охорони за площею	%	0

Індекс територіальної концентрації (I_{TK}) природно-заповідного фонду, характеризує ступінь розвиненості ПЗФ, обчислюється за формулою 1:

$$I_{TK} = S_{обл} \cdot S_{ПЗФр} / S_{ПЗФобл} \cdot S_{рег}, \quad (1)$$

де, $S_{обл}$ – площа Хмельницької області, тис. км²;

$S_{ПЗФр}$ – площа об'єктів ПЗФ Меджибізької громади, га;

$S_{ПЗФобл}$ – загальна площа ПЗФ Хмельницької області, тис. км²;

$S_{рег}$ – площа Меджибізької громади, га.

Обчислюємо I_{TK} Меджибізької селищної територіальної громади:

$$I_{TK} = 20\,629 \text{ тис. км}^2 \cdot 1\,371 \text{ га} / 3\,286,845 \text{ тис. км}^2 \cdot 32\,270 \text{ га} = 0,27.$$

Отримане значення 0,27 вказує на низьку концентрацію об'єктів природно-заповідного фонду у громаді.

Показник щільності ($K_{щ}$) об'єктів природно-заповідного фонду громади розраховується за формулою 2:

$$K_{щ} = Q_{ПЗФ} / S_{рег}, \quad (2)$$

де, $Q_{ПЗФ}$ – кількість об'єктів ПЗФ громади;

$S_{рег}$ – площа громади, $км^2$.

Розраховуємо рівень щільності ПЗФ Меджибізької ОТГ:

$$K_{щ} = 7 \text{ од.} / 322,7 \text{ км}^2 = 0,02.$$

Рівень щільності вважається низьким, при значенні від 0 од./ $км^2$ до 0,15 од./ $км^2$. Отже рівень щільності ПЗФ Меджибізької селищної територіальної громади є низьким.

Індекс інсуляризованості (I_i) території природно-заповідного фонду, визначається за формулою 3:

$$I_i = (S_1 / S + N_1 / N) / 2, \quad (3)$$

де, S – загальна площа ПЗФ громади, га;

S_1 – сумарна площа ПЗФ, менших 50 га;

N – загальна кількість заповідних об'єктів громади;

N_1 – кількість заповідних об'єктів з площею, меншою за 50 га.

Значення індексу інсуляризованості коливається у межах від 0 до 1. Чим вищий показник інсуляризованості, тим більша частка дрібних заповідних територій і нижча їх природоохоронна ефективність. Розрахунок для Меджибізької громади:

$$I_i = (39,0 \text{ га} / 1\,371,0 \text{ га} + 4 \text{ од.} / 7 \text{ од.}) / 2 = 0,6.$$

Значення 0,6 є середнім і свідчить що у складі ПЗФ громади переважають екологічно нестабільні та незначні за площею об'єкти, які не повною мірою виконують свої природоохоронні функції.

2.5 Характеристика природно-заповідних територій та об'єктів

Башта – гідрологічний заказник загальнодержавного значення. Розташований в заплаві річки Південний Буг між селами Требухівці, Головчинці та Ставниця. Охоронний режим встановлено у 1980 році. Площа складає 250,0 га.

Охороняються типове для лісостепу евтрофне болото в заплаві річки Південний Буг, яке постійно підтоплюється Щедрівським водосховищем, прилеглі луки та деревно-чагарникова рослинність біля старих торфових кар'єрів і на схилах долини.

У межах заболочених ділянок домінують осокові угруповання, з переважанням осок омської, здutoї та чорної. Тут поширені типові північні болотні рослини, серед яких знайдено численні популяції болотної орхідеї пальчатокорінника м'ясочервоного, занесеної до Червоної книги України. Серед водних рослин найвищу наукову цінність становлять плавун широколистий (Червона книга України) та латаття сніжно-біле, угруповання яких занесені до Зеленої книги України. Виявлені регіонально рідкісні для Хмельницької області вовче тіло болотне, бобівник трилистий, теліптерис болотний, пухівки багатоколоскова, широколиста і струнка, незабудка литовська, шолудивник болотний, хвощ рябий, цикута отруйна.

Різноманітним є тваринний світ. Тут зафіксовано 6 видів земноводних: сіра ропуха, квакша, трав'яна, озерна, ставкова та гостроморда жаби (остання внесена до Додатку III Бернської конвенції).

Заплава є місцем гніздування численних водоплавних та навколоводних птахів, наявність сховищ та плесів, а також прилеглого до території заказника Щедрівського водосховища створює привабливі умови для зупинки мігруючих видів.

Серед орнітофауни заплавного комплексу трапляються сірі, велика руда та біла чаплі, квак, водяна курочка, великий норець, крижень, білощокі і річкові крячки, лелека білий, лиска, мартини звичайний та сріблястий,

погонич, пастушок, червоногий нирок, яструб-перепелятник, чиркун-тріскун, луні болотяний та лучний (останній внесений до Додатку II Бернської конвенції), на прольотах тут зупиняється лебідь-шипун. В болотному високотрав'ї та чагарниках мешкають очеретянки лучна та дроздоподібна, жулан, плиска жовта, вівсянка очеретяна, щиглик; у лісосмугах, прилеглих до заплави зустрічаються вільшанка, славка чорноголова та мухоловка сіра.

Ссавці на луках представлені звичайною бурозубкою та кротом, а на водоймах – водяною полівкою та ондатрою. На правому березі, біля старих археологічних розкопок, знайдено нори лисиці.

Територія заказника відіграє роль у регуляції гідрорежиму Південного Бугу та Щедрівського водосховища, і виступає осередком збереження водно-болотної рослинності та орнітофауни. Має екологічну, наукову, рекреаційну, естетичну, освітню, природоохоронну цінності та цінність притулку.

Безодня – гідрологічний заказник місцевого значення. Розташований в долині лівої притоки Південного Бугу неподалік водозабірної станції селища Меджибіж, що знаходиться за 1,5 км на південний захід від селища. Охоронний режим встановлено в 1979 році. Площа становить 15,0 га.

Під охороною перебуває типове для Подільського регіону долинне болото з джерельним типом живлення однойменної назви. Має вигляд неширокої від 60 м до 70 м смуги між двома пасмами горбів.

Рослинний покрив болота формують купинноосокові та високотравні угруповання, його особливістю є домінування хвоща річкового на значній площі. Тут зростають осокові та осоково-хвощеві угруповання осок загостреної та омської, хвоща болотного, лепешняка великого. Трапляються типові болотні види: півники болотні, плакун верболистий, калюжниця болотна, незабудка болотна, гравілат річковий, м'ята польова. Виявлено вид занесений до Червоної книги України – пальчатокорінник м'ясочервоний та рідкісну для Хмельницької області – валеріану високу.

Територія заказника має водоохоронне значення, слугує осередком збереження біорізноманіття і становить ландшафтну компоненту цінної

історичної місцевості Меджибіж. Має екологічну, наукову, рекреаційну, освітню, природоохоронну цінності і цінність спадщини.

Щедрівський – орнітологічний заказник місцевого значення. Розташовується на Щедрівському водосховищі між селом Головчинці та селищем Летичів, в межах Меджибізької та Летичівської територіальних громад. До території заказника входить острів на Щедрівському водосховищі, що на річці Південний Буг, а також частина акваторії довкола острова. Охоронний режим встановлено у 1986 році. Перебуває у віданні Летичівської селищної ради та ПрАТ «Хмельницьке виробниче сільськогосподарсько-рибоводне підприємство. Площа становить 1 150,0 га.

Охороняється місце гніздування найбільшої у Хмельницькій області колонії мартинів річкового, яка нараховує близько 3 тисяч пар. Також на водосховищі зимують крижні, мартини, попелюхи, рибалочки, лиски.

До складу раритетної флори заказника входять – коручка болотна, зозульки травневі, пухирник малий, сашник іржавий, плавун щитолистий, занесені до Червоної книги України.

Заказник є осередком охорони та відтворення водоплавних та навколоводних птахів, водно-болотної рослинності Поділля, має велике водно-регулююче, природоохоронне, рекреаційне та естетичне значення.

Ярославський – орнітологічний заказник місцевого значення. Розташований між селами Митківці та Ярославка. Охоронний режим встановлено у 1994 році. Перебуває у віданні ПрАТ «Хмельницьке виробниче сільськогосподарсько-рибоводне підприємство». Площа його становить 990,0 га.

Під охороною знаходиться єдине в області і одне з небагатьох по Західній Україні місце гніздування для колонії сірих гусей, яка нараховує від 10 пар до 12 пар птахів. Також на цій території виявлено виводки бобра.

Заказник слугує місцем охорони і відтворення для цінних мисливських тварин та водно-болотної рослинності Поділля, виконує важливе водорегулююче, природоохоронне, рекреаційне та естетичне значення.

Волосовецька дача – ботанічна пам'ятка природи місцевого значення. Розташована в межах Меджибізької територіальної громади неподалік села Пархомівці у 9 виділі 5 кварталу Пархомовецького лісництва Хмельницького надлісництва Філії «Подільський лісовий офіс» ДП «Ліси України». Охоронний режим встановлено у 1970 році. Площа складає 23,2 га.

Охороняється з метою збереження високопродуктивного насадження дуба звичайного, вік якого становить понад 100 років.

Має важливе лісогосподарське (є цінною лісонасінневою ділянкою) та лісоохоронне значення, еталонну цінність та цінність спадку.

Липова алея – ботанічна пам'ятка природи місцевого значення. Розташована з правої сторони автошляху Вінниця-Львів (82-82+150) неподалік села Головчинці. Охоронний режим встановлено у 1982 році. Перебуває у власності служби автомобільних доріг Хмельницької області. Площа становить 0,5 га.

Охороняється однорядна алея липи віком 300 років. В її складі зустрічаються 7 лип серцелистих, 2 ясени звичайних та клен гостролистий. Деревя мають значний ріст, діаметри стовбурів від 0,8 м до 1,3 м. Має природоохоронне, полезахисне, еколого-виховне значення та цінність спадку.

Зразок чорнокітових гранітів – геологічна пам'ятка природи місцевого значення. Знаходиться на правому березі Південного Бугу, неподалік села Русанівці. Охоронний режим встановлено у 1982 році. Перебуває у власності Голосківської сільської ради. Площа становить 0,3 га.

Охороняється місце виходу чорнокітових гранітів архейської ери на поверхню у Русанівському гранітному кар'єрі, задля збереження унікальних геологічних утворень. Має наукове, культурне, естетичне та рекреаційне значення [33–35].

3 НАПРЯМИ РОЗВИТКУ ПРИРОДНО-ЗАПОВІДНОГО ФОНДУ МЕДЖИБІЗЬКОЇ СЕЛИЩНОЇ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ

У країнах ЄС заповідні території займають від 15 % до 35 % площі держави, а в Україні 6,8 % території. Розвиток природно-заповідного фонду є ключовим елементом стратегії сталого розвитку і є стратегічним завданням для досягнення екологічної збалансованості територій України.

У Стратегії державної екологічної політики України до 2030 року [36] формування екологічної мережі та зупинення втрат біотичного і ландшафтного різноманіття визначено як пріоритетні напрями національної політики. Основними завданнями передбачено поступове збільшення площі національної екологічної мережі до рівня, що здатне гарантувати екологічну безпеку, а також розширення територій природно-заповідного фонду до 15 % від площі держави. Загалом до 2030 року частка територій національної екологічної мережі має досягти 41 % території України [37].

Перспективи розвитку природно-заповідного фонду Меджибізької селищної територіальної громади пов'язані зі збільшенням показника заповідності громади, формуванням локальної екологічної мережі, збереженням раритетних біотопів та біоти на території Смарагдової мережі.

Подальший розвиток природно-заповідного фонду Меджибізької громади є передумовою збереження біотичного і ландшафтного різноманіття, підвищення екологічної стійкості території та виконання Україною національних і міжнародних зобов'язань у сфері охорони довкілля.

3.1 Меджибізька селищна громада в структурі національної та регіональної екологічних мереж

Відповідно до схеми національної екологічної мережі України територія Меджибізької селищної територіальної громади входить до складу

Південнобузького меридіонального екологічного коридору національного рівня (рисунок 3.1).

Рисунок 3.1 – Схема національної екологічної мережі України [38]

Схема регіональної екологічної мережі Хмельницької області була затверджена рішенням сьомої сесії Хмельницької обласної ради № 37-7/2016 від 28 липня 2016 р. Особливості поширення екологічної мережі Меджибізькою селищною громадою показано на рисунку 3.2 [39].

Рисунок 3.2 – Територія Меджибізької селищної громади на карті регіональної екологічної мережі Хмельницької області [39]

Згідно зі схемою екологічної мережі Хмельницької області значна частина (приблизно 75 %) території Меджибізької селищної громади належить до Верхньопобузького природного ядра національного рівня та Південнобузького екологічного коридору.

Природне ядро «Верхньопобузьке» характеризується значним природоохоронним потенціалом. До його складу входить проєктований національний природний парк «Верхнє Побожжя», який об'єднує 31 територію та об'єкт природно-заповідного фонду. До складу цього природного ядра відносяться і всі 7 територій та об'єктів, розташованих в межах Меджибізької селищної громади.

Південнобузький екокоридор простягається вздовж річки Південний Буг та є перехідною зоною, що зв'язує між собою в межах Хмельницької області природне ядро національного значення (Верхньопобузьке) і три природних ядра місцевого значення (Авратинське, Чорноострівсько-Грузевицьке, Давидковецьке) [39].

Належність території громади до ключових структурних елементів національної та регіональної екологічних мереж свідчить про її високу природоохоронну цінність. Це створює передумови для подальшого розширення природно-заповідного фонду, формування нових природоохоронних територій та забезпечення ефективного збереження біорізноманіття.

3.2 Меджибізька селищна громада в системі Смарагдової мережі

Територія Меджибізької селищної територіальної громади частково входить до складу території Смарагдової мережі UA0000169 «Verkhnie Robozhzhia» («Верхнє Побожжя»). Відповідне рішення було ухвалене під час 39-го засідання Постійної комісії Бернської конвенції у 2019 році в місті Страсбург [40].

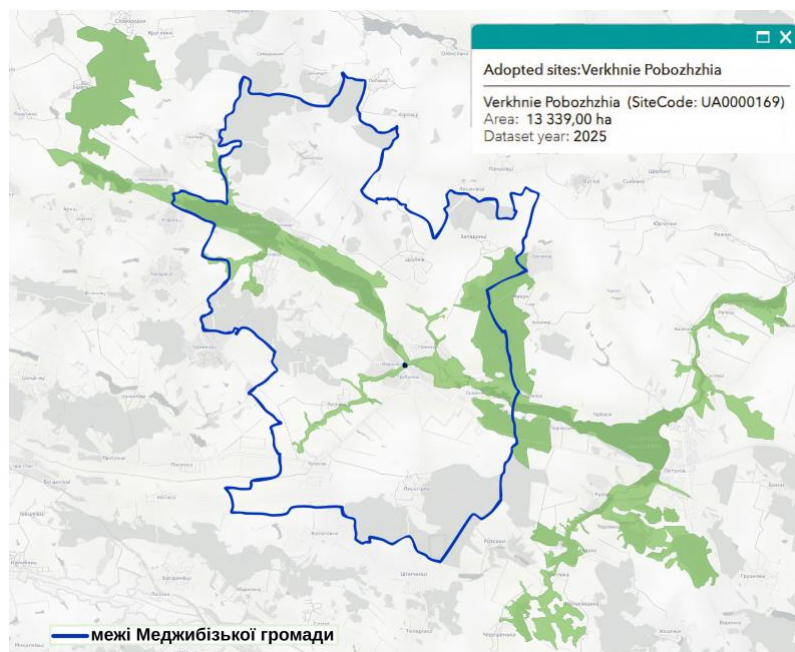

Рисунок 3.3 – Територія громади на карті Смарагдової мережі «Верхнє Побожжя» [41]

У межах Меджибізької селищної територіальної громади розташовано близько 30 % площі об'єкта Смарагдової мережі «Верхнє Побожжя» (UA0000169). За орієнтовними розрахунками, ця частина об'єкта займає близько 15 % загальної площі громади.

На території громади до складу Смарагдової мережі входять такі території та об'єкти природно-заповідного фонду громади: гідрологічні заказники загальнодержавного значення «Башта», місцевого значення «Безодня», орнітологічні заказники місцевого значення «Ярославський» та «Щедрівський» та геологічна пам'ятка природи місцевого значення «Зразок чорнокітових гранітів».

Територія Смарагдової мережі «Верхнє Побожжя» охороняє 14 оселищ Резолюції 4 Бернської конвенції [41; 42].

Включення території громади до Смарагдової мережі підкреслює її високу природоохоронну цінність та посилює перспективи розвитку природно-заповідного фонду в напрямі розширення та посилення охоронного статусу природних територій.

3.3 Перспективи створення Національного природного парку «Верхнє Побожжя» для Меджибізької громади

Створення Національного природного парку «Верхнє Побожжя» є ключовим етапом у посиленні охорони і збереження біоландшафтного різноманіття території громади та розвитку її природно-заповідного фонду.

Створення Національного природного парку «Верхнє Побожжя» передбачене Указом Президента України від 01.12.2008 р. № 1129/2008 «Про розширення мережі та територій національних природних парків та інших природно-заповідних об'єктів» [43], де підтримано ініціативу Хмельницької обласної державної адміністрації щодо створення на території Хмельниччини двох Національних природних парків «Мале Полісся» та «Верхнє Побожжя». Відповідно до проєкту створення, територія національного природного парку «Верхнє Побожжя» розташована в межах Хмельницького адміністративного району (рисунк 3.5).

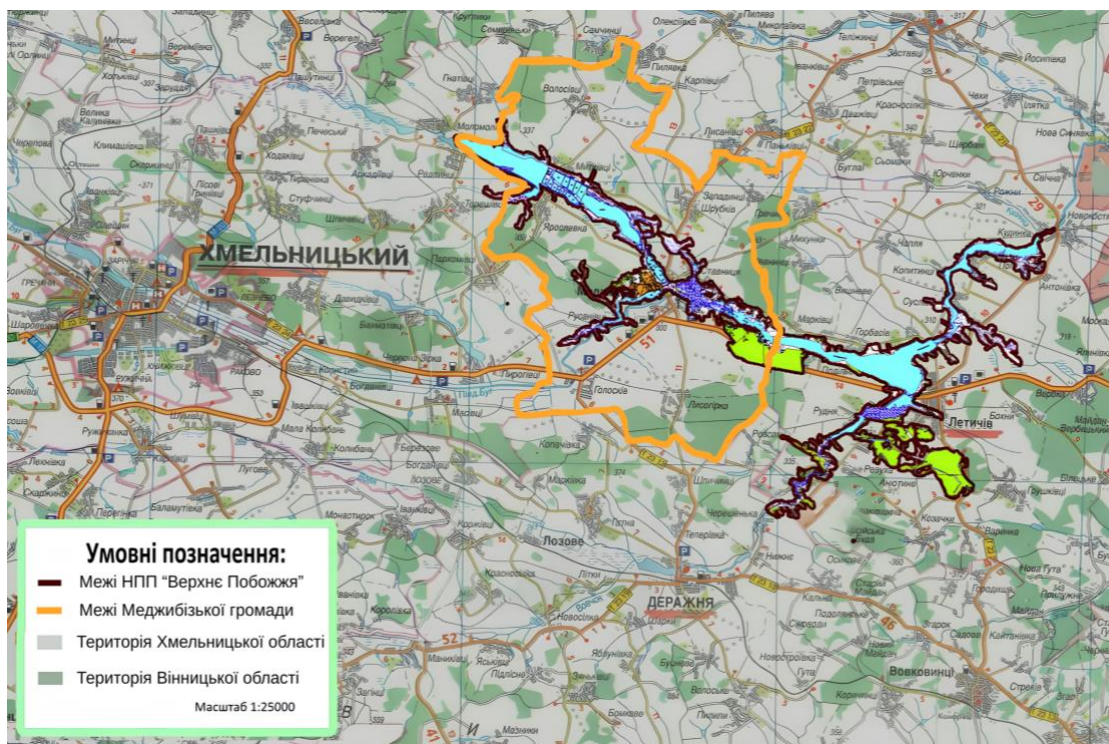

Рисунок 3.5 – Карта-схема розташування проєктованого Національного природного парку «Верхнє Побожжя» [44]

Головною метою створення Національного парку «Верхнє Побожжя» є збереження, відтворення та раціональне використання природних ландшафтів басейну верхів'я Південного Бугу та прилеглих територій у Хмельницькій області, які мають важливе природоохоронне, наукове, освітнє, історико-культурне, рекреаційне та оздоровче значення [35; 45; 46].

Територія Меджибізької селищної територіальної громади входить до складу проєктованого Національного природного парку «Верхнє Побожжя».

До складу проєктованого Національного природного парку «Верхнє Побожжя» планується включити існуючі території та об'єкти природно-заповідного фонду громади: гідрологічні заказники загальнодержавного значення «Башта», місцевого значення «Безодня», орнітологічні заказники місцевого значення «Ярославський» та «Щедрівський», пам'ятки природи місцевого значення: ботанічна пам'ятка «Липова алея» та геологічна пам'ятка «Зразок чорнокітових гранітів».

Таким чином, створення Національного природного парку «Верхнє Побожжя» є одним із ключових перспективних заходів щодо вдосконалення природно-заповідного фонду Меджибізької громади та забезпечення довгострокового збереження її природної спадщини.

3.4 Наукове обґрунтування оголошення ботанічної пам'ятки природи місцевого значення «Вартові століть»

Відповідно до ст. 27 Закону України «Про природно-заповідний фонд України» до пам'яток природи належать унікальні природні утворення, які мають особливу природоохоронну, наукову, естетичну, пізнавальну або культурну цінність, з метою збереження їх у природному стані. Цей статус може надаватися як окремим природним об'єктам, зокрема окремим деревам, так і природним ділянкам із визначеними межами. Такі об'єкти можуть розташовуватися як у природних ландшафтах, так і в межах населених пунктів.

Залежно від особливостей природних комплексів, мети створення та режиму охорони пам'ятки природи належать до категорії природно-заповідного фонду з предметною охороною, де охороняється насамперед конкретний природний об'єкт. Ботанічні пам'ятки природи створюються для охорони окремих ботанічних об'єктів, у т. ч. вікових та меморіальних дерев.

Для заповідання пропонується алея липи дрібнолистої (*Tilia cordata* Mill.), розташована у придорожній смузі праворуч від автомобільної дороги Вінниця-Львів (82-82+150), на південний схід від села Требухівці. Алея знаходиться в кінці вулиці Григорія Яруша, неподалік автозаправної станції «VST-Oil», у межах Меджибізької громади. Запропонованому об'єкту рекомендується надати статус ботанічної пам'ятки природи місцевого значення з назвою «Вартові століть». Орієнтовна площа пам'ятки природи становить 0,36 га (3580,49 м²).

Територія об'єкту перебуває у комунальній власності Меджибізької громади та належить до земель загального користування. Навколишні землі представлені переважно сільськогосподарськими угіддями приватної власності.

Зазначена ділянка належить до крайової частини схилу, що відокремлює плато від річкової долини Південний Буг. У заплавній частині цієї долини розташований гідрологічний заказник загальнодержавного значення «Башта».

Предметом охорони пропонованої ботанічної пам'ятки природи є алея утворена п'ятьма деревами липи дрібнолистої (*Tilia cordata* Mill.), які зображені на рисунках 3.6 і 3.7. Біометричні показники дерев такі (порядок з правого боку):

- дерево 1: діаметр стовбура – 38,5 см, висота – 25 м;
- дерево 2: діаметр стовбура – 50,6 см, висота – 18 м.

Біометричні показники дерев з лівого боку:

- дерево 1: діаметр стовбура – 49,05 см, висота – 26 м;
- дерево 2: діаметр стовбура – 37,9 см, висота – 20 м;

– дерево 3: діаметр стовбура – 39,2 см, висота – 22 м.

Орієнтовний вік дерев становить від 200 років до 250 років.

Рисунок 3.6 – Карта-схема ділянки алеї липи дрібнолистої (earth.google.com)

Рисунок 3.7 – *Tilia cordata* Mill. в межах ділянки придорожньої смуги

Запропонована до заповідання пам'ятка природи є унікальним природним об'єктом, що поєднує екологічну й історичну цінність та відіграє важливу роль у збереженні біорізноманіття. Надання їй охоронного статусу

забезпечить захист природної спадщини для майбутніх поколінь.

Ділянка, пропонована до заповідання, є логічним продовженням ботанічної пам'ятки природи «Липова алея», створеної в 1982 році (площа – 0,5 га). Вона розташована на північний захід від чинного природоохоронного об'єкта та фактично формує з ним єдиний природний комплекс. Її заповідання сприятиме збереженню старовікових дерев, підвищенню репрезентативності природно-заповідного фонду громади та забезпеченню цілісної охорони липової алеї як цінного елемента природної та культурної спадщини регіону.

ВИСНОВКИ

Природно-заповідний фонд слугує базовим інструментом реалізації сучасних природоохоронних стратегій, що забезпечує через екосистемні послуги довгострокове благополуччя територій громад.

До складу Меджибізької громади входять 12 населених пунктів. Площа території – 32 270 га. Населення громади складає 7 336 осіб (станом на 01.01.2025 р.)

Громада розташована в межах Волино-Подільської плити та західного схилу Українського щита, на Подільській височині. Гідромережу формують річки Південний Буг, Бужок і Гнила та 54 ставки. Територія громади належить до Вовчко-Бужоцького та Летичівського природних районів.

Станом на 01.01.2026 року природно-заповідний фонд Меджибізької селищної ТГ нараховує 7 територій та об'єктів (6 повністю та 1 частково) загальною площею 1 371,0 га. Показник заповідності становить 4,3 %.

Формування природно-заповідного фонду Меджибізької громади було розпочато 1970 року, розпорядженням Хмельницького облвиконкому від 11.06.1970 року № 156-р «б» було заповідано ботанічну пам'ятку природи місцевого значення «Волосовецька дача». За останні 32 роки у межах громади не було створено жодної території чи об'єкта природно-заповідного фонду.

За статусом природно-заповідний фонд Меджибізької ТГ характеризується так: один гідрологічний заказник загальнодержавного значення «Башта» (250 га) – 18,2 % від загальної площі природно-заповідного фонду громади, всі інші об'єкти – місцевого значення (1 121 га) – 81,8 % від заповідної площі.

У структурі природно-заповідного фонду громади переважають заказники, які представлені чотирма об'єктами та займають 1 347 га, або 98,2 % від загальної заповідної площі. Заказники представлені гідрологічним

та орнітологічним типами. Найбільшими є орнітологічний заказник «Ярославський» (990,0 га) та гідрологічний заказник «Башта» (250,0 га).

Пам'ятки природи представлені трьома об'єктами загальною площею 24,0 га, що становить лише 1,8 % від заповідної площі громади. Пам'ятки природи представлені ботанічним та геологічним типами. Найбільшою є ботанічна пам'ятка природи «Волосовецька дача» (23,2 га), на яку припадає 96,7 % площі всіх пам'яток природи.

За результатами комплексної оцінки природно-заповідного фонду Меджибізької селищної територіальної громади, територія громади характеризується низьким значенням рівня щільності територій природно-заповідного фонду (0,02 од./км²), низьким індексом територіальної концентрації (0,27) та середнім індексом інсуляризованості території (0,6) її природно-заповідного фонду.

Території та об'єкти природно-заповідного фонду громади характеризуються високою ландшафтною та біотичною репрезентативністю. Є осередками збереження унікальних та типових природних комплексів, рідкісних видів флори і фауни Верхнього Побужжя, а також мають значну наукову, природоохоронну, рекреаційну та естетичну цінність.

Напрямами подальшого розвитку природно-заповідного фонду є збільшення показника заповідності громади, формування локальної екологічної мережі, збереженням раритетних біотопів та біоти на території Смарагдової мережі.

В структурі національної екомережі територія Меджибізької громади входить до складу національного Південнобузького меридіонального екологічного коридору. Близько 75 % території громади входить до складу регіональної екомережі Хмельницької області, її структурних елементів – Верхньопобузького ядра та Південнобузького екологічного коридору.

У межах Меджибізької селищної територіальної громади розташовано близько 30 % площі об'єкта Смарагдової мережі «Verkhnie Pobozhzhia» (UA0000169). За орієнтовними розрахунками, ця частина об'єкта займає близько 15 % загальної площі громади.

До складу проєктованого Національного природного парку «Верхнє Побожжя» планується включити існуючі території та об'єкти природно-заповідного фонду громади: гідрологічні заказники загальнодержавного значення «Башта», місцевого значення «Безодня», орнітологічні заказники місцевого значення «Ярославський» та «Щедрівський», пам'ятки природи місцевого значення: ботанічна пам'ятка «Липова алея» та геологічна пам'ятка «Зразок чорнокітових гранітів».

Обґрунтовано оголошення ботанічної пам'ятки природи місцевого значення «Вартові століть», об'єктом охорони якої є старовікова алея липи дрібнолистої, розташованих вздовж придорожньої смуги на південному сході села Требухівці.

Подальший розвиток природно-заповідного фонду має важливе значення для охорони цінних природних екосистем, покращення стану довкілля та досягнення цілей сталого розвитку Меджибізької територіальної громади.

ПЕРЕЛІК ДЖЕРЕЛ ПОСИЛАННЯ

1 Закон України «Про природно-заповідний фонд України» : [прийнято Верховною Радою України 16 черв. 1992 р.] : офіц. текст : за станом на 11 бер. 2026 р. [Електронний ресурс]. – URL: <https://surl.lu/weqvmt> (дата звернення: 25.04.2026).

2 Грішутін І. І. Природно-заповідний фонд України та формування екологічної мережі як основа збереження біорізноманіття [Електронний ресурс] / І. І. Грішутін, С. В. Ансімова // Галузеві проблеми екологічної безпеки – 2023 : зб. матеріалів Міжнар. наук.-практ. конф. за участю молодих науковців (23 жовт. 2023 р.). – Харків, ХНАДУ, 2023. – С. 52–55. – URL: <https://surl.li/nwzqwl> (дата звернення: 25.04.2026).

3 Шерхун М. Х. Природно-заповідний фонд: стан та еколого-економічні перспективи розвитку [Електронний ресурс] / М. Х. Шерхун // Збалансоване природокористування : наук.-практ. журн. – 2023. – № 4. – С. 14–19. – URL: <https://journals.uran.ua/bnusing/issue/view/17352/10437> (дата звернення: 25.04.2026).

4 Convention on Biological Diversity [Electronic resource] / United Nations. – 1992. – URL: <https://surl.li/rcrofs> (date of appeal: 25.04.2026).

5 Pan-European Biological and Landscape Diversity Strategy [Electronic resource] / Council of Europe. – 1996. – No. 74. – URL: <https://surl.li/gxmyvn> (date of appeal: 25.04.2026).

6 Convention on the Conservation of European Wildlife and Natural Habitats (Bern Convention) [Electronic resource] // Council of Europe. – URL: <https://www.coe.int/en/web/bern-convention> (date of appeal: 25.04.2026).

7 Зінько Ю. В. Проектування локальної екомережі Львівської територіальної громади та її рекреаційно-туристичного використання [Електронний ресурс] / Ю. В. Зінько, О. О. Кагало, М. П. Михельська, Г. С. Савка, О. М. Шевчук // Подільські читання-2025: науковий простір:

міждисциплінарні напрями та стратегії розвитку територіальних громад : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., (6–7 листоп. 2025 р.). – Тернопіль : ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2025. – С. 114–117. – URL: <https://surl.li/pgyovy> (дата звернення: 25.04.2026).

8 Закон України № 436/96-ВР «Про приєднання України до Конвенції про охорону дикої флори та фауни і природних середовищ існування в Європі» [Електронний ресурс] : [офіц. текст: за станом на 29 жовт. 1996 р.]. – URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 28.04.2026).

9 Проект Закону України № 4461 «Про території Смарагдової мережі» [Електронний ресурс] ; офіц. текст : за станом на 03 вересн. 2025 р. – URL: https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=72597 (дата звернення: 28.04.2026).

10 Policy brief on the progress on creation of the Emerald Network in Ukraine [Electronic resource] / Environment people in law. – 2023. – URL: https://epl.org.ua/wp-content/uploads/2023/10/ENG_brief_Emerald.pdf (date of appeal: 25.04.2026).

11 Полянська К. Відповідність державної політики України у сфері збереження біорізноманіття пріоритетам та цілям Європейського зеленого курсу [Електронний ресурс] / К. Полянська // Екологія-Право-Людина. – Львів, 2022. – 36 с. – URL: <https://surl.li/bhwlcz> (дата звернення: 30.04.2026).

12 Закон України «Про Загальнодержавну програму формування національної екомережі України на 2000–2015 роки» [Електронний ресурс] : [прийнято Верховною Радою 21 вер. 2000 р.] : офіц. текст : за станом на 10 черв. 2012 р. – URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1989-14#Text> (дата звернення: 05.05.2026).

13 Закон України «Про екологічну мережу України» [Електронний ресурс] : [прийнято Верховною Радою 24 черв. 2004 р.] : офіц. текст : за станом на 31 бер. 2023 р. – URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1864-15#Text> (дата звернення: 05.05.2026).

14 Мельник-Шамрай В. В. Аналіз територіального розподілу об'єктів природно-заповідного фонду об'єднаних територіальних громад Коростенського району Житомирської області [Електронний ресурс] / В. В. Мельник-Шамрай, В. І. Шамрай, І. Г. Пацева // Екологічні науки: наук.-практ. журн. – 2023. – № 4 (49). – С. 186–193. – URL: <https://surl.li/hxuroe> (дата звернення: 05.05.2026).

15 Корягіна А. О. Створення заповідних територій: вигоди для громад : посібник для представників територіальних громад [Електронний ресурс] / А. О. Корягіна, Б. В. Кученко, М. А. Белкіна ; за заг. ред. А. О. Корягіної. – ГО «Центр екологічних ініціатив «Екодія», 2025. – 20 с. – URL: <https://ecoaction.org.ua/stvorennia-zapovidnyh-terytorij.html> (дата звернення: 05.05.2026).

16 Boćkowski M. D. Ecosystem Services Approach in Turnicki National Park Planning: Factors Influencing the Inhabitants' Perspectives on Local Natural Resources and Protected Areas [Electronic resource] / M. D. Boćkowski, J. Tusznio, M. Rechciński [et al.] // Environmental Management. – 2024. – Vol. 74. – P. 547–563. – URL: <https://doi.org/10.1007/s00267-024-02016-x> (date of appeal: 15.05.2026).

17 Flood K. Everyday resilience: Rural communities as agents of change in peatland social-ecological systems [Electronic resource] / K. Flood, M. Mahon, J. McDonagh // Journal of Rural Studies. – 2022. – Vol. 96. – P. 316–331. – URL: <https://surl.li/lrvobl> (date of appeal: 15.05.2026).

18 Karimi V. Community participation in protected-areas management: A systematic literature review based in the sustainable development goals [Electronic resource] / V. Karimi, E. Ahmadifard, G. G. Singh, M. Keshavarz, E. Karami, H. Azadi, M. Yazdanpanah // Land Use Policy. – 2026. – Vol. 167. – URL: <https://surl.li/dhfhzgh> (date of appeal: 15.05.2026).

19 Концепція реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні [Електронний ресурс] : [схвалено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 1 квітня 2014 р. № 333-р]. –

URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/333-2014-%D1%80#Text> (дата звернення: 09.05.2026).

20 Меджибізька територіальна громада [Електронний ресурс] / Офіційний веб-портал Меджибізької селищної територіальної громади. – URL: <https://medzhybizka-gromada.gov.ua/> (дата звернення: 09.05.2026).

21 Стратегія розвитку Меджибізької селищної територіальної громади на 2026–2027 роки [Електронний ресурс] / Офіційний веб-портал Меджибізької селищної територіальної громади. – URL: <https://surl.li/tyqrgp> (дата звернення: 09.05.2026).

22 Biodiversity Viewer [Електронний ресурс] / An open web-based biodiversity conservation decision-making tool for policy and governance. – URL: <https://uncg.org.ua/biodiversity-viewer/> (дата звернення: 13.05.2026).

23 Заклади загальної середньої освіти Меджибізької селищної ради [Електронний ресурс] / Інформаційна система управління освітою. – URL: <https://km.isuo.org/authorities/view/id/2739> (дата звернення: 09.05.2026).

24 Заклади культури Меджибізької громади [Електронний ресурс] / Офіційний веб-портал Меджибізької селищної територіальної громади. – URL: <https://medzhybizka-gromada.gov.ua/kultura-1525773439/> (дата звернення: 09.05.2026).

25 Пам'ятки культурної спадщини Хмельницької області [Електронний ресурс] / Управління інформаційної діяльності, культури, національностей та релігій Хмельницької військової обласної державної адміністрації. – URL: <https://bit.ly/4hJVodh> (дата звернення: 09.05.2026).

26 Природа Хмельницької області / Під. ред. К. І. Геренчука. – Львів : Вища школа, 1980. – 152 с.

27 Заставецька О. В. Географія Хмельницької області / О. В. Заставецька, Б. І. Заставецький, І. Л. Дітчук. – Тернопіль, 1995. – 96 с.

28 Інтерактивна карта ґрунтів Хмельницька область [Електронний ресурс] / Головний сайт для агрономів. – URL: <https://superagronom.com/karty/karta-gruntiv-ukrainy#win21> (дата звернення: 10.05.2026).

29 Паспорт Меджибізької селищної територіальної громади Хмельницького району Хмельницької області [Електронний ресурс] / Офіційний веб-портал Меджибізької селищної територіальної громади. – URL: <https://medzhybizka-gromada.gov.ua/pasport-gromadi-13-20-32-07-08-2019/> (дата звернення: 10.05.2026).

30 Артамонов Б. Б. Прогноз кліматичних змін у Летичівському районі Хмельницької області та аналіз їх впливу на здоров'я населення [Електронний ресурс] / Б. Б. Артамонов, П. О. Рейніс // Екологічні дослідження у вищих навчальних закладах : зб. наук. пр. / за ред. М. М. Сидорович. – Херсон : ФОП Вишемирський В. С., 2018. – С. 69–73. – URL: <https://surl.li/mylgac> (дата звернення: 10.05.2026).

31 Стан навколишнього природного середовища Хмельницької області у 2024 році [Електронний ресурс] / Офіційний веб-портал Хмельницької обласної військової адміністрації. – URL: https://www.adm-km.gov.ua/?page_id=1625 (дата звернення: 10.05.2026).

32 Екологічний паспорт Хмельницької області у 2024 році [Електронний ресурс] / Офіційний веб-портал Хмельницької обласної військової адміністрації. – URL: https://www.adm-km.gov.ua/?page_id=7157 (дата звернення: 10.05.2026).

33 Державний кадастр територій та об'єктів природно-заповідного фонду України станом на 01.01.2013 р. / Офіційний веб-портал Міністерства екології та природних ресурсів України – URL: <https://deltaclub.org.ua/images/file/kadastr.docx> (дата звернення: 10.05.2026).

34 Заповідні перлини Хмельниччини / За заг. ред. Т. Л. Андрієнко. – вид. 2-е, виправл. та доповн. – Кам'янець-Подільський : Видавництво : ПП Мошинський В. С., 2008. – 248 с.

35 Казімірова Л. П. Верхнє Побожжя / Л. П. Казімірова. – Хмельницький: ПАВФ «Інтрада», 2012. – 288 с. – (Серія «Terra incognita: Хмельниччина»).

36 Закон України «Про Основні засади (стратегію) державної

екологічної політики України на період до 2030 року» [Електронний ресурс] : [прийнято Верховною Радою 28 лют. 2019 р.] : офіц. текст : за станом на 28 лют. 2019 р. – URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2697-19#Text> (дата звернення: 20.05.2026).

37 Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на 2021–2027 роки [Електронний ресурс] : [схвалено постановою Кабінету Міністрів України від 05.08.2020 № 695] // Офіційний сайт Верховної Ради України. – URL: <https://surl.li/vnsfvo> (дата звернення: 20.05.2026).

38 Пестушко В. Ю. Географія : підруч. для 8-го кл. з поглибл. навч. географії закл. заг. серед. освіти / В. Ю. Пестушко, Г. Ш. Уварова. А. І. Довгань. – Київ : Генеза, 2021. – 304 с.

39 Регіональна схема формування екологічної мережі Хмельницької області [Електронний ресурс] / Офіційний сайт Хмельницької обласної військової державної адміністрації. – URL: <https://surl.li/lrrisa> (дата звернення: 20.05.2026).

40 Convention on the conservation of European wildlife and natural habitats. Updated list of officially adopted Emerald sites (December 2019) [Electronic resource] / Standing Committee, 39th meeting Strasbourg, 2019. – URL: <https://surl.li/pfaphf> (date of appeal: 22.05.2026).

41 UA0000169 Verkhnie Pobozhzhia. Emerald – Standart Data Form For proposed Emerald Sites (Areas of Special Conservation Interest, ASCI), Candidate Emerald Sites and, For Areas of Special Conservation Interest (ASCI – Emerald Sites) [Electronic resource] // Emerald Network. – URL: <https://surl.li/xlumut> (date of appeal: 10.05.2026).

42 Казімірова Л. П. Верхнє Побожжя як об'єкт Смарагдової мережі [Електронний ресурс] / Л. П. Казімірова, Р. Ю. Герасимов / Подільські читання 2023: комунікаційні стратегії для реалізації геоекологічних ініціатив та проєктів: матеріали міжнародної наук.-практ. конф. присвяченої 30-річчю першого набору на спеціальність «Екологія, охорона навколишнього середовища та збалансоване природокористування» у Тернопільському нац.

пед. ун-ті ім. В. Гнатюка (2-3 листопада 2023 р.). – Тернопіль : ТНПУ, 2023. – С. 106–110. – URL:<https://surl.li/dbnhfy> (дата звернення: 10.05.2026).

43 Про розширення мережі та територій національних природних парків та інших природно-заповідних об'єктів [Електронний ресурс] : указ Президента України від 01 груд. 2008 № 1129/2008 // Офіційне інтернет представництво Президента України. – URL: <https://surl.li/psuklz> (дата звернення: 10.05.2026).

44 Казімірова Л. П. Розроблення матеріалів до проекту створення Національного природного парку «Верхнє Побужжя»: науковий звіт / Л. П. Казімірова. – Хмельницький, 2013. – 163 с.

45 Андрієнко Т. Л. Верхнє Побужжя – проєктований національний природний парк України (Хмельницька область) / Т. Л. Андрієнко, Л. П. Казімірова, Р. Г. Білик [та ін.] ; під ред. д-ра біол. наук, проф. Т. Л. Андрієнко. – Кам'янець-Подільський : ПП Мошинський, 2007. – 40 с.

46 Казімірова Л. П. Перспективи створення національного природного парку «Верхнє Побужжя» / Л. П. Казімірова // VinSmartEco / За науковою редакцією Мудрака О. В. // Збірник матеріалів I Міжнародної науково-практичної конференції (16-18 травня 2019, м. Вінниця, Україна). – Вінниця : КВНЗ. – Вінницька академія неперервної освіти, 2019. – С. 102–103. – URL: <https://docs.academia.vn.ua/handle/123456789/836?show=full&localeattribute=e> (дата звернення: 10.05.2026).

ДОДАТОК А

(обов'язковий)

**Карта природних районів та природно-територіальних комплексів
Меджибізької територіальної громади на ландшафтній карті
Хмельницької області**

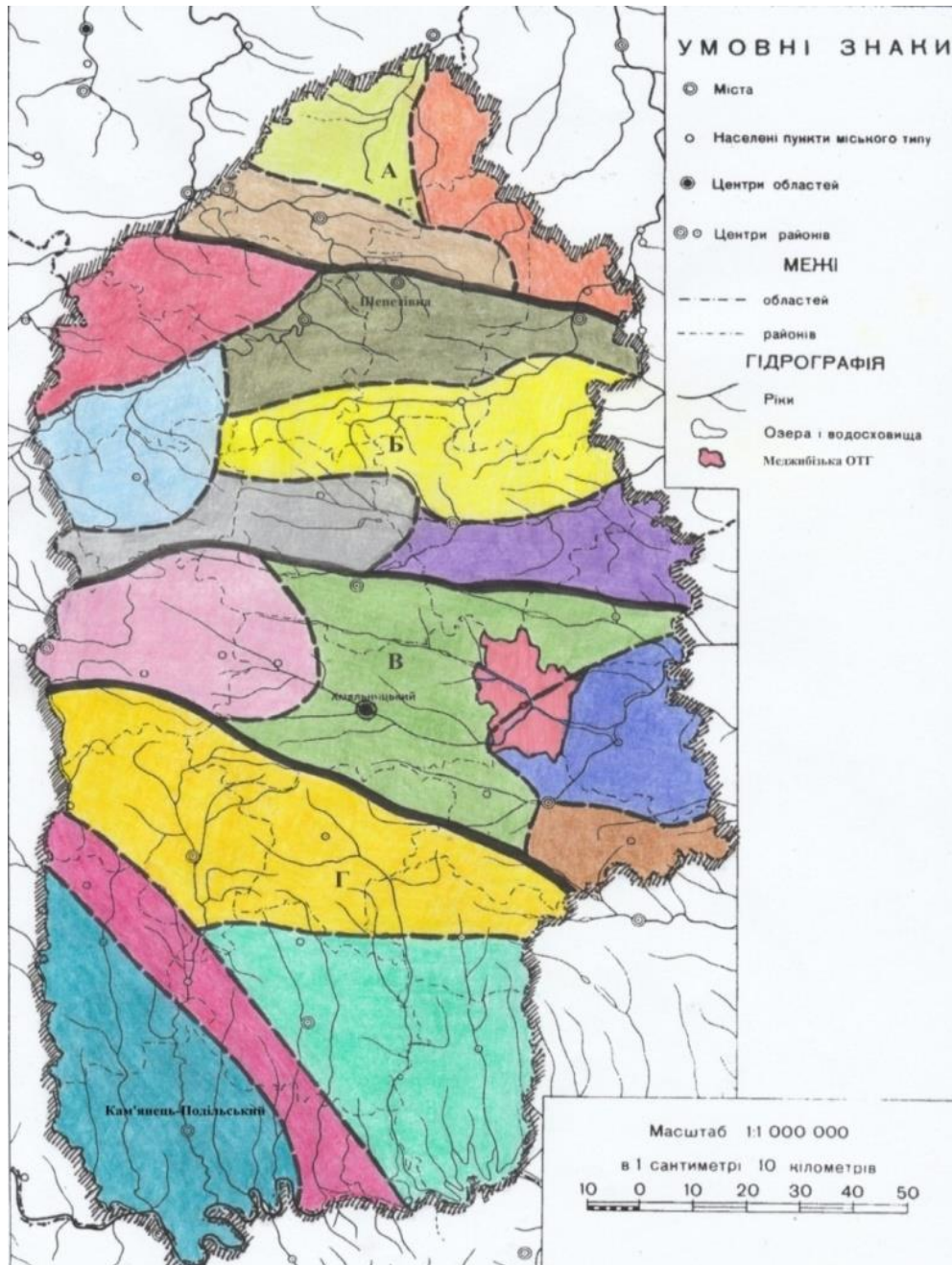

Рисунок А.1 – Територія Меджибізької територіальної громади на карті природних районів Хмельницької області

Умовні позначення до рисунку А.1:

А – Група ландшафтів поліського типу:

- – Ганнопільський природний район;
- – Берездівський природний район;
- – Славутський природний район.

Б – Група ландшафтів північноподільського підтипу:

- – Білогірський природний район;
- – Скрипівський природний район;
- – Случ-Хоморський природний район;
- – Ікопотський природний район;
- – Староконстянтинівський природний район.

В – Група ландшафтів центральноподільського підтипу:

- – Авратинський природний район;
- – Вовчко-Бужоцький природний район;
- – Летичівський природний район;
- – Вовковинецький природний район.

Г – Група ландшафтів придністровського (східноподільського) типу:

- – Городоцький природний район;
- – Ушицький природний район;
- – Товтровий природний район;
- – Жванчицький природний район.

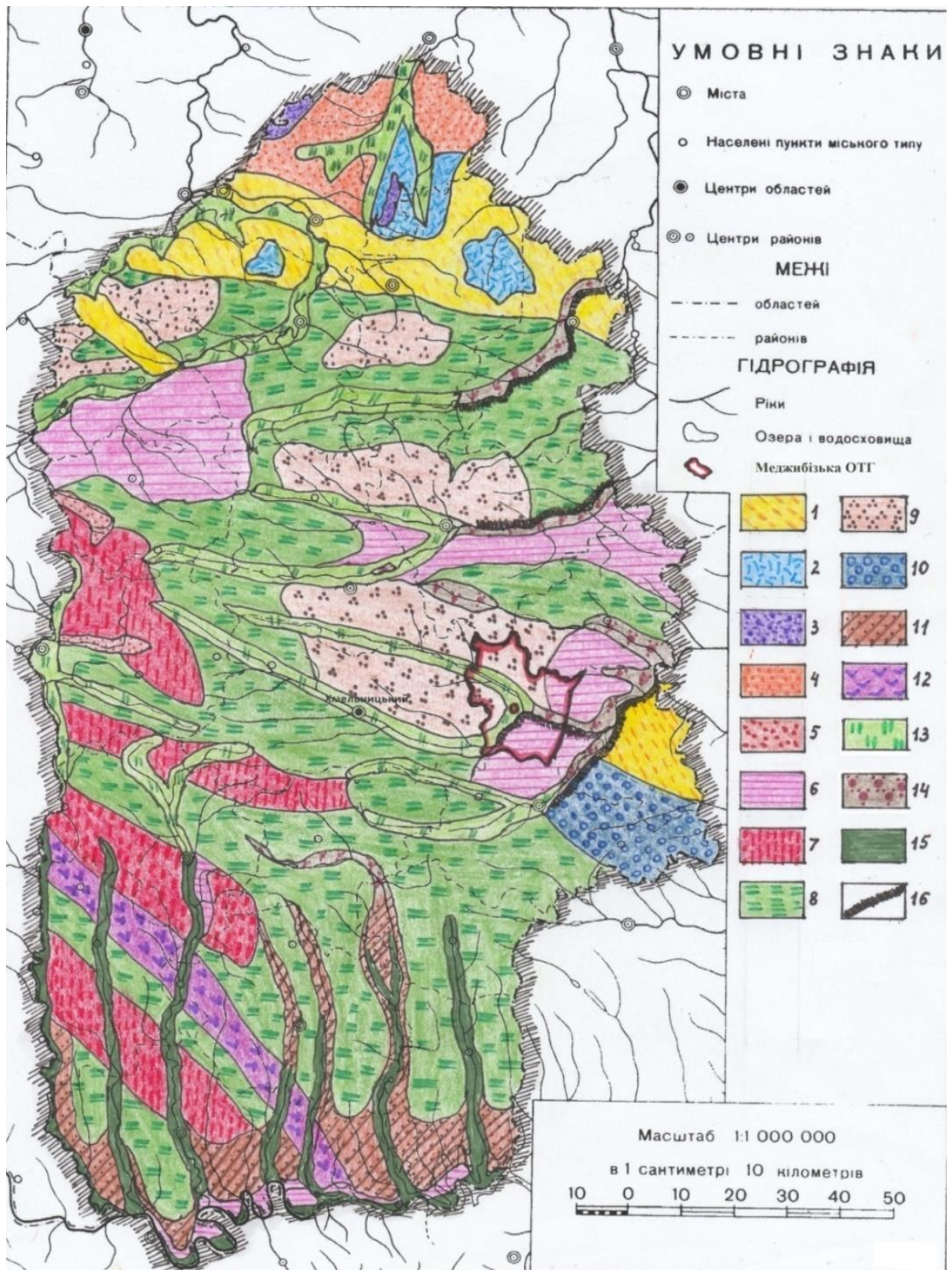

Рисунок А.2 – Природно-територіальні комплекси Меджибізької територіальної громади на ландшафтній карті Хмельницької області

Умовні позначення до рисунку А.2:

ПТК поліського типу на денудованих рівнинах з покривом пісків і легких лесовидних суглинків:

 1 – масиви потужних пісків, вкритих сосновими і сосново-дубовими лісами на дерново-слабопідзолистих ґрунтах;

 2 – масиви малопотужних пісків, вкритих мичниковими луками на дернових оглеєних ґрунтах;

 3 – масиви понижень з близьким заляганням ґрунтових вод і болотистими дуками та торфовищами;

 4 – масиви легких лесовидних суглинків з ясно-сірими і сірими опідзоленими ґрунтами, переважно розораними;

 5 – масиви понижень лесовидних суглинків з лучно-чорноземними ґрунтами під луками й орними землями.

ПТК лісостепового типу на лесовидних суглинках:

 6 – рівнини низьких лесових терас з перевагою глибоких малогумусних чорноземів, здебільшого розорані;

 7 – рівнини на межиріччях, вкритих малогумусними глибокими чорноземами, місцями оглеєними, у комплексі з лучно-чорноземними ґрунтами, переважно розорані;

 8 – хвилясті балочні місцевості, вкриті переважно опідзоленими чорноземами, здебільшого розорані;

 9 – горбисті межирічні місцевості, вкриті переважно опідзоленими сірими і темносірими ґрунтами, здебільшого розорані та з рештками грабових дібров;

 10 – балочно-зсувні місцевості на балтських глинах з перевагою опідзолених ґрунтів і поширенням грабових дібров;

 11 – місцевості придолинних схилів з ярами та змитими дерново-карбонатними ґрунтами, часто залісені.

ПТК Товтрової гряди:

 12 – вапнякові горби та масиви, переважно вкриті

широколистяними лісами та степовим різнотрав'ям на перегнійно-карбонатних і сірих щербенистих ґрунтах.

ПТК річкових долин:

 13 – заплави заболочені, зайняті торфовищами і болотистими луками;

 14 – заплави суглинисті та щербенисті;

 15 – урвищні схили долин, складені переважно вапняками;

 16 – скелясті схили долин, складені кристалічними породами.